

**ДОНИШКАДАИ ДАВЛАТИИ ФАРҲАНГ ВА САНЪАТИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**УДК 16 (575.3) «1960/1990»
ББК 78.5 (2Т)
Н 72**

НОДИРЗОДА САЙЗАРОБ САЙАЛИ

**ТАҲАВВУЛ ВА РУШДИ РАВАНДҲОИ БИБЛИОГРАФИЯИ
ТОҶИК ДАР ЗАМОНИ ШУРАВӢ (солҳои 1960-1990): ДАСТОВАРДҲО
ВА МУШКИЛОТ**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор
аз рӯйи ихтисоси 6D091000 – Кори китобдорӣ (6D091001 –
Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ)

Душанбе – 2025

Диссертатсия дар кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии Муассисаи давлатии таълимии «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Шосаидзода Сафар Ҳасан – номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии Муассисаи давлатии таълимии «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода»

Муқарризони расмӣ:

Сафаралиев Бозор Сафаралиевич – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии Донишкадаи давлатии фарҳанги Челябинск

Камолзода Сайфиддин – номзади илмҳои педагогӣ, муовини директор оид ба илм, захираҳои иттилоотӣ ва хизматрасонӣ ба истифодабарандагони Муассисаи давлатии “Китобхонаи миллӣ”-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

Пажӯҳишгоҳи илмӣ - таҳқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи ____ соли 2025, соати ____ дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-081 назди Муассисаи давлатии таълимии «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» (734032, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Борбад, 73а) баргузор мегардад.

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ Муассисаи давлатии таълимии «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода» ва тавассути сомонаи www.ddst.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «____» ____ соли 2025 фиристода шуд.

Котиби илмӣ
Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ

Раҳмонов А.А.

МУҚАДДИМА

Муҳимияти мавзуи таҳқиқот. Омӯзиши марҳилаҳои мухталифи таърих, ҳифзу гиромидошти хотираи таърихӣ ва огоҳ будан аз ҳақиқати таърихӣ бевосита ба раванди худшиносии миллӣ шароит муҳайё месозад. Дар ин хусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон басо бамаврид таъкид кардаанд: «Дар давраи муосир, ки густариш додани равандҳои ташаккул ва таҳкими худшиносӣ ва ваҳдати миллӣ аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарини ҳаёти ҷомеаи мо мебошад, ниёзмандии мардуми кишварамон ба эҳё ва барқарор кардани хотираи таърихӣ, осори фарҳангӣ ва илмӣ гузаштаи халқамон беш аз пеш эҳсос мегардад»¹.

Воқеан, баъд аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ ва таъсисёбии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил Тоҷикистон низ чун дигар кишварҳои пасошуравӣ истиқлолият ба даст оварда, дар сохтмони ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ қадамҳои устувор гузошт. Ин раванд тақозо намуд, ки арзишҳои илмиву адабӣ ва фарҳангии замони шуравӣ бо дарназардошти талаботи даврони соҳибистиклолӣ таҷдиди назар шаванд. Дар ин робита тавачҷуҳ ба омӯзиши таъриху фарҳанги халқи тоҷик афзуда, дар заминаи он таҳқиқи даврҳои ташаккул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-ум мубрамиятро касб кард ва имкон дод, ки муҳаққиқону муаррихон ба саҳифаҳои таърихи гузаштаву имрӯза, дастоварду проблемаҳо ва норасоиҳо аз нуқтаи назари нав назар афканданд.

Таҳқиқи вазъи пажӯҳиши мавзуи интиҳобшуда нишон дод, ки то кунун дар илми таърихи библиографияи тоҷик марҳилаҳои ташаккул, инкишоф ва мушкилоту дастовардҳои библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-уми асри XX мавриди омӯзиши ҳамаҷониба қарор нагирифтааст. Илова бар ин, аксарияти асарҳои доир ба мавзӯи ихтисосдошта аз ҷиҳати мазмуну муҳтаво кӯҳна шуда, ба саволҳои гузашташуда посухҳои мувофиқ намедиханд. Аз ин рӯ, таҳқиқи марҳилаҳои ташаккул ва инкишофи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990-ум саривақтӣ буда, барои муайян намудани дурнамои рушди библиография чӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва чӣ аз ҷиҳати таърихӣ аҳаммияти илмӣ амалиро доро мебошад.

Муҳим будани таҳқиқи мавзуи мазкур боз дар он зоҳир мегардад, ки мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтани таҷрибаи фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990-уми асри XX барои асоснокнамоии таърихи падидаи марҳилаҳои инкишофи назария ва амалияи библиографияи тоҷик шароит фароҳам оварда, ҷиҳати муайяну мушаххас намудани мушкилоту дастовардҳо ва дурнамои рушди он мусоидат менамояд.

Ҳамзамон, мубрамияти таҳқиқот дар баррасӣ ва таҳқиқи масоили зерин зоҳир мегардад:

– якум, мавриди омӯзишу ҷамъбаст қарор гирифтани фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографии Тоҷикистони шуравӣ

¹ Раҳмон, Э. Суҳанронӣ дар мулоқот бо намояндагони зидӣи мамлакат дар мавзуи «Ҷомеа ва рисолати зидӣ», 20.03.2009, шаҳри Душанбе [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.president.tj/node/305> (санаи истифода 10.03.2022).

дар самти китобноманигории осори чопӣ барои таърихнигории давраҳои асосии рушди библиографияи тоҷик ҳамчун асос замина мегузорад;

– дуҷум, бори нахуст ҷаҳлияти муассисаҳои давлатӣ, ки тибқи қонунгузории ҷумҳурии нусхаҳои ҳатмии ҳуҷҷатҳоро дар ин солҳо қабулу баҳисобгирӣ ва нигоҳдорӣ мекунанд ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи низоми библиографияи миллии тоҷик баррасӣ мешавад;

– сеюм, таҳқиқот барои муайян намудани арзиш ва мавқеи тафаккури библиографӣ дар инкишофи назария ва амалияи соҳа, мусоидат менамояд;

– чаҳорум, омӯзиш ва таҳқиқи осори библиографияи дар солҳои 60-90-уми асри XX интишорёфта барои таснифи дастурҳои библиографӣ аз рӯи мазмун, намуд, шакл ва жанр шароит муҳайё месозад;

– панҷум, таҳлили нашрияҳои библиографӣ ҷиҳати муайян ва муқоиса намудани вазъи воқеии наشري китоб дар ҷумҳурии ва инъикоси он дар дастурҳои библиографӣ мусоидат менамояд.

Дараҷаи омӯзиш ва таҳқиқи мавзӯ. Доир ба масоили таҳқиқот аз ҷониби олимони рус: О.П. Коршунов, М.Г. Вохрышева, А.И. Барсук, Д.Ю. Теплов, М.А. Брисман, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова, И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин, А.А. Гречихин, Г.Л. Левин, муҳаққиқи белорус В.Е. Леончиков, муҳаққиқи туркман А. Язбердыев ва олимони тоҷик: Р. Шарофзода, А.Ҳ. Раҳимов, Н.А. Сайфулина, Г.А. Мушеёв, С.Р. Муҳиддинов, А.Ю. Юнусов, Ш.К. Тошев (Комилзода), Қ.Б. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода), Л.Г. Козырева, З.М. Шевченко, Қ. Авғонов (Қ. Ғуломзода), С. Ғуломшоев, мутахассисони варзидаи соҳаи китобдорӣ тоҷик Р.О. Талман, Л.В. Турсунова, Г.Б. Маҳмудов ва дигарон асарҳои ҷудогона ва мақолаҳои зиёди илмӣ таълиф шудааст.

Аз ҷумла, дар таҳқиқоти мо, тақя ба асарҳои олимони рус А.И. Барсук¹ ва М.Г. Вохрышева² ҷиҳати ҷудо кардани унсурҳои нисбатан устувор дар гурӯҳбандии навҳои библиография: библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявӣ, ки ин «сегона» аз ҷониби онҳо ва дигар олимони рус пешниҳод шудааст, ҳамчун варианти маъмултари таснифи намудҳои библиография аз рӯи таъйини ҷамъиятӣ пазируфта шуд.

Дар Тоҷикистон доир ба масъалаҳои библиографияи тоҷик, аз ҷумла таърихи библиографияи тоҷик дар даврони шуравӣ рисолаҳои номзидии Р. Шарофзода, А. Раҳимов, Ш. Тошев (Ш. Комилзода), С. Муаззазов, С. Муҳиддинов ва Қ. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода) бахшида шудаанд.

Дар рисолаи номзидии Р. Шарофзода³ бори нахуст масоили назарияи библиографияи адабӣ ва адабиётшиносии тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифта, вижаҳои инъикоси адабиёти бадеӣ ва адабиётшиносӣ дар дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии то солҳои 60-уми асри XX интишорёфта, таҳқиқ шудаанд.

¹ Барсук, А. И. Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин. – М., 1975. – 206 с.

² Вохрышева, М. Г. Библиографическая деятельность: структура и эффективность. – М., 1989. – 199 с.

³ Шарофов, Р. Некоторые проблемы развития национальной литературной библиографии в республиках Средней Азии (на материалах Таджикской ССР) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 14.00.33 / Рахимджон Шарофов. – М.: Мос. гос ин-т культуры, 1970. – 22 с.

Дар рисолаи номзодии А. Раҳимов¹ тамоми шаклу намуд ва жанри дастурҳои библиографии то солҳои 70-ум асри XX наشرшуда оид ба илмҳои ҷомеашиносӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Рисолаи номзодии Ш. Тошев (Комилзода)² ба яке аз масъалаҳои мубрами библиографиюшиносии тоҷик – библиографияи адабиёт барои кӯдакону наврасон мансуб буда, дар он бори нахуст китобномаҳои барои мактаббачагон ва роҳбарони хониши онҳо (волидайн, мураббияҳои боғчаҳо, омӯзгорон, китобдорон) таъйиншуда, мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор гирифтааст.

Масъалаҳои коркарди таваққуфҳои худкори кории библиограф-коршинос дар шароити китобхонаҳои илмӣ-техникӣ дар рисолаи номзодии С. Муаззазов мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст³.

Муҳаққиқ С. Муҳиддинов дар рисолаи номзодии худ⁴ ҷанбаҳои фарҳангӣ-таърихӣ ва назариявӣ-услубии библиографияномаи минётурҳои форсӣ-тоҷикиро мавриди баррасӣ қарор дода, бо дарназардошти муҳимияти объекти таҳқиқот бештар падидаҳои дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони санъатшиносиро ба риштаи таҳқиқ кашидааст.

Дар рисолаи номзодии С. Ғуломшоев,⁵ ки ба таҳқиқи таърихи китобхонаҳои ВМКБ алоқаманд аст, муҳаққиқ танҳо дастурҳои библиографии марбут ба минтақаи Бадахшонро мавриди таҳлил қарор додааст.

Масъалаи таҳқиқи таърихи таъсисёбии Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳаввули он дар давраи солҳои 1933-2013 дар рисолаи номзодии муҳаққиқ М. Мамадазимова⁶ мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Дар зербоби 3-юми боби дуоми диссертатсия муҳаққиқ нақши китобхонаро дар тарбияи шаҳрвандони мамлакат бисёр муҳим арзёбӣ карда, дар бораи фаъолияти библиографии китобхона дар самти таҳияи рӯйхатҳои тавсиявии адабиёт, нишондиҳандаҳои библиографӣ, ташкили картотекаҳои мавзӯӣ ва иҷрои маълумотномаҳои библиографӣ маълумот додааст. Ҳамзамон, дар ин зербоби рисола муҳаққиқ қайд менамояд, ки китобхона ба хоҳири қонун намудани талаботи иттилоотии сохтмончиёни неругоҳҳои обӣ-барқии ҷумҳурӣ аз соли 1962 силсилаи дастурҳои библиографиро таҳти унвони «НОБ-ҳои Тоҷикистон» наشر менамояд⁷.

¹ Раҳимов, А.Х. Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития [Текст]: дисс. канд. пед. наук: 05.25.03 / А. Х. Раҳимов. – Л., 1982. – 255 с.

² Тошев, Ш.К. Литературно-художественная рекомендательная библиография как средство интернационального и патриотического воспитания детей и подростков (На примере Тадж. ССР) [Текст]: дисс. канд. пед. наук: 05.25.03 / Ш. К. Тошев. – М.: МГИК, 1989. – 231 с.

³ Муаззазов, С. Разработка автоматизированного рабочего места библиографа-эксперта в научно-технической библиотеке [Текст]: автореф. дис. канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Муаззазов – М.: МГИК, 1992. – 16 с.

⁴ Муҳиддинов С. Библиографирование персидско-таджикской минётуры: культурно-исторический и теоретико-методические аспекты: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Муҳиддинов. – М.: МГИК, 1993. – 16 с.

⁵ Ғуломшоев, С. История библиотечного дела в ГБАО [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / С. Ғуломшоев. – Душанбе, 2007. – 157 с.

⁶ Мамадазимова, М. М. Становление Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформация в период с 1933 по 2013 гг.: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М. М. Мамадазимова. – Душанбе, 2019. – 185 с.

⁷ Мамадазимова, М. М. Становление Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформация в период с 1933 по 2013 гг.: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М. М. Мамадазимова. – Душанбе, 2019. – С.141-142.

Бо вучуди ин, дар рисолаҳои мазкур, ки масоили библиографинамоии адабиёти риштаҳои мухталифи илмро дар даврони шуравӣ баррасӣ мекунанд, ба таври мушаххас марҳилаҳои ташаккул ва инкишофи библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик дар давраи солҳои 1960-1990 мавриди омӯзиш қарор нагирифтаанд. Инчунин, дар таҳқиқоти анҷомёфта вазъи воқеии фаъолияти библиографияи китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ ва марказҳои библиографӣ дар таҳияву интишори кулли дастурҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990 таҳлил нашудаанд.

Маълумоти бештар оид ба фаъолияти библиографияи китобхонаҳои мамлакат ва марказҳои библиографӣ дар солҳои 1960-1990 дар рисолаи номзодии Қ. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода) ва асару мақолаҳои ӯ арзёбӣ шудаанд. Рисола¹ дар заминаи омӯзиши осори ҷопӣ ва ғайриҷопӣ таҳлили манбаҳои библиографӣ, таърихи библиографияи кишоварзии тоҷик аз замонҳои қадим то охири солҳои 80-уми асри XX мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муҳаққиқ минбаъд низ ба омӯзишу таҳқиқи давраҳои алоҳидаи рушди на танҳо библиографияи кишоварзии тоҷик, балки библиографияи умумии тоҷик дар даврони шуравӣ таваҷҷуҳи амиқ зоҳир карда, тавассути асару мақолаҳои ҷудогона² мазмуну мундариҷаи библиографияи умумимиллии тоҷикро бо ӯ рангин гардондааст. Таҳлили осори Қ. Бӯриев, ки аз нигоҳи фароғирии давраи таҳқиқот ба мавзуи интиҳобкардаи мо бештар қаробат дошта, фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографиро дар солҳои 1960-1990 баррасӣ менамояд, нишон дод, ки воқеан муҳаққиқ дар пажӯҳишу гурӯҳбандии силсилаи дастурҳои библиографияи дар солҳои 1960-1990 нашршуда, кӯшиши зиёд ба харҷ додааст ва оид ба рушди минбаъдаи фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ, андешаҳои ҷолиб баён кардааст. Дар баробари ин, қобили зикр аст, ки дар асару мақолаҳои муҳаққиқ Қ. Бӯриев ба таҳлили мазмуну муҳтавои дастурҳои библиографӣ аз нигоҳи баҳодихии библиографияи осори пешниҳодшуда, маҳакҳои асосии интиҳоб ва хостагирии адабиёт, тавсифнигорӣ ва вежагиҳои он бо дарназардошти таъйини мақсад ва ҳонандагии дастурҳо, дастоварду камбудихии осори библиографӣ, ба кадрӣ кофӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда нашудааст.

Оид ба таҳқиқи масъалаҳои библиографияи миллӣ ва фаъолияти Палатаи давлатии китобҳои ҷумҳурӣ мақолаҳои ҷудогонаи мутахассисону муҳаққиқони соҳа бахшида шудаанд³.

¹ Бӯриев, Қ. Библиография земледельческой культуры таджикского народа: автореф. дис....на соиск.канд.ист.наук: 07.00.09 / Қ. Бӯриев. – Душанбе, 2000. – 22 с.

² Бӯриев, Қ.Б. История таджикской библиографии (с древнейших времён до конца 80-х гг. XX века) [Текст] / под общей редакцией С.Р. Мухиддинова. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 176 с.; Бӯриев, Қ. Б. Таърихи библиографияи тоҷик (аз замонҳои қадим то ибтидои асри XXI) [Матн] / муҳаррир: Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 260 с.; Бӯриев Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1980-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурағтиб ва муаллифи пешгуфтор: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир: Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.468-513.; Бӯриев Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1980-1991-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мурағтиб ва муаллифи пешгуфтор: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир: Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.514-558.

³ Ибрагимов, С. В книжной палате республики // Коммунист Таджикистана. – 1960. – 13 декабря.; Аҳмадова, М., Начмиддинов, А. Палатаи давлатии китобҳо // Тоҷикистони Советӣ. – 1966. – 13 май.; Морозова, Г. В Книжной палате (Тадж. ССР) // Коммунист Таджикистана. – 1966. – 27 января.; Шевченко, З.М. Из истории библиографической работы в Таджикистане // Изв. АН ТаджССР / отд. общ. наук. – 1962. – Вып.3. – С. 94-104.;

Ҳамзамон, масъалаҳои марбут ба рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик, инъикоси воқеии худро дар китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимии «Библиографияи адабии тоҷик»,¹ «Библиографишиносӣ»,² «Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо»,³ «Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон»,⁴ «Библиографияи кишоварзии тоҷик»,⁵ «Библиографияи адабиёти кишваршиносӣ»⁶ пайдо намудаанд. Дар ин дарсномаҳо таваҷҷуҳи муаллифгон бештар ба омӯзиши масъалаҳои таърих,

Маторин, П. Сокровищ палата. [О Книжной палате республики] // Коммунист Таджикистана. – 1974. – 24 ноября.; Миров С., Кукушкина Р. Махзани нашрияҳои республика (Ба муносибати 40-солагии таъсисёбии Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон) // Коммунисти Тоҷикистон. – 1975. – № 8. – С. 94-95.; Миров, С. Фонди тиллоии республика. [Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон] // Тоҷикистони советӣ. – 1975. – 28 август.; Миров, С. М., Кукушкина, Р. А. 40 лет Книжной палате Таджикской ССР // Сов. библиография. – 1975. – №5. – С. 17-21.; Бобочонов, Р. Хазиная дониш. [Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон // Тоҷикистони советӣ. – 1975. – 19 ноябр.; Мушеев, Г. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон ва баъзе масъалаҳои бехтарнамоии самаранокии он [Матн] / Г.Мушеев // Библиографияшиносии Тоҷикистон. – Душанбе, 1981. – С. 92-97.; Мушеев, Г. К вопросу о создании репертуара таджикской национальной печати [Текст] / Г.Мушеев // Некоторые проблемы развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. С. 17-47.; Норкалаев, И.С., Музринская, А.И. Библиография Таджикистана на современном этапе [Текст] / И.С.Норкалаев, А.И.Музринская // Библиотековедение. Библиография. История таджикской книги: сборник статей. – Душанбе, 1981. – С. 113-118.; Курамшина, Н. А. Некоторые вопросы развития текущей библиографической информации по общественным наукам в Таджикистане [Текст] / Н. А. Курамшина // Некоторые проблемы развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. С. 48-67.; Курбанов, А. Панҷох соли пуршараф: Ба муносибати 50-солагии Палатаи дав. китобҳои республика // Адабиёт ва санъат. – 1986. – 23 январ.; Курбанов, А. Книжной палате – полвека // Коммунист Таджикистана. – 1986. – 9 января.; Абдуллоев, С., Ғуломшоев, С. Махзани маърифат. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 100 с.; Бӯриев, Қ.Б. Хонаи китоби Тоҷикистон: таърих, вазъ ва мушкилот // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VI: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С. 348-355.; Бӯриев, Қ.Б. Фаъолияти библиографии “Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон” // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2018. – С. 268-283.; Буризода, Қ. Сарчашмаҳо оид ба таърих, вазъ ва фаъолияти “Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон” // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2019. – С. 414-444.; Буризода, Қ.Б. Инъикоси фаъолияти Хонаи китоби Тоҷикистон дар матбуоти илмӣ хориҷӣ // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – С. 33-53.; Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи давлатии тоҷик // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – С. 39-53.; Комилзода, Ш. Хонаи китоби Тоҷикистон – маркази библиографияи давлатӣ [Матн] / Ш. Комилзода // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – С. 18-22.; Махмудов, Г. К вопросу изучения государственной библиографии в свете новых требований [Текст] / Г. Махмудов // Культура и личность в свете обновления общества. – Ташкент, 1991. – С. 69-71.; Махмудов, Г. Состояние текущей государственной библиографии в Таджикистане [Текст] / Г. Махмудов // Тезисы научно-практической конференции молодых учёных и специалистов 13-14 апреля 1989 г.. – Душанбе, 1989. – С. 98-99.; Титова, О. В. Книжная палата Таджикской ССР – центр государственного статистического учёта печатной продукции / О. В. Титова // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – С. 23-38.; Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С.Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107.; Нодирзода, С. Рисолати таърихӣ “Хонаи китоби Тоҷикистон” [Матн] // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 4 / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир С. Пиров. – Душанбе, 2021. – С. 62-69.

¹ Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик [Матн]: Китоби дарсӣ барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – 200 с.

² Махмудов, Г. Библиографишиносӣ [Матн]: китоби дарсӣ / Г. Махмудов, Қ. Ғуломзода; зери назари Х. Усмонзода; муҳаррир Б. Холов; масъули чоп З. Шариф. – Душанбе: Истеъдод, 2019. – 232 с.

³ Авғонов, Қ. Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо [Матн]: китоби дарсӣ / Қ. Авғонов, Г. Махмудов; муҳаррир М. Юсупова; зери назари Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 185 с.

⁴ Комилзода, Ш. Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / Ш. Комилзода; зери назари Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

⁵ Бӯриев, Қ.Б. Библиографияи кишоварзии тоҷик [Матн]: мавод барои омӯзиши фан / муҳаррир: С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 160 с.

⁶ Мухиддинов, С. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (давраи шуравӣ) [Матн]: китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДСТ ба номи М. Турсунзода / С. Мухиддинов; муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 160 с.

назария ва услуби библиографинамоии адабиёт бо дарназардошти хусусиятҳои умумӣ ва соҳавии библиографияи тоҷик зоҳир карда шудааст.

Таҳқиқи масъалаҳои мубрами илми библиографишинии тоҷик дар маҷмуаҳои илмии Китобхонаи миллии Тоҷикистон (минбаъд КМТ),¹ Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода,² АМСБРСК – ХКТ,³ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (минбаъд ПИТФИ), мавриди арзёбӣ қарор гирифтаанд.

Аз ҷумла дар силсилакитоби ПИТФИ «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» масъалаҳои муҳими назариявӣ ва амалии библиографияи тоҷик ва хусусиятҳои хоси рушди намудҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтаанд. То имруз дар 9 шумораи ин силсила⁴ 72 мақола ва 6 тақриз ҷоп шудааст.

Масъалаҳои библиографияи миллии тоҷик ҳамзамон инъикоси ҳудро дар саҳифаҳои маҷаллаи таҳассусии «Китобдор» низ ёфтаанд. Дар 11 шумораи маҷаллаи «Китобдор» (солҳои 2006-2015) 14 мақола доир ба масоили таърих, назария ва амалии библиографияи тоҷик, ташкили дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ, услуби таҳияи китобномаҳо, хизматрасонии библиографӣ, истифодаи дастурҳои библиографӣ дар роҳбарии хониш ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ ба таъъ расиданд. Аз ҷумла мақолаҳои «История

¹ Баъзе масъалаҳои китобшинии тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / КДР ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе, 1973. – 142 с.; Вопросы развития таджикской национальной библиографии: материалы респ.науч.-теорет.конф., октябрь 1970 г. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 96 с.; Китобхонашинӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо / муҳаррир – тарт. Р. Шарофов. – 1977. – 108 с.; Китобхонашинӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мух. С.Н. Ғоибназаров, А.Ю. Юнусов ва Л.Г. Козырева. – Душанбе: Ирфон, 1981. – 144 с.; Проблемаҳои ташкилнамоӣ ва баландгардонии самаранокӣ хизмати китобхонавино библиографӣ ба аҳолии Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе, 1986. – 137 с.; Проблемаҳо ва пешомадҳои таъмини ахбороти библиографии иқтисодиёт ва маданияти Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / тарт. Л.Г. Козырева; Зери назари номзади илмҳои педагогӣ А.Х. Раҳимов. – Душанбе, 1989. – 136 с.; Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: ҷашннома / таҳияи Р. Шарофзода. – Душанбе, 1993. – 96 с.

² Библиографияшинии Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / ИДСТ ба номи М.Турсунзода. – Душанбе, 1981. – 99 с.

³ Библиографияшинӣ ва китобшинӣ дар Тоҷикистон. Китоби 1 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1] [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир М. Алиев. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – 208 с.; Библиографияшинӣ ва китобшинӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2] [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррирон: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – 320 с.; Библиографияшинӣ ва китобшинӣ дар Тоҷикистон. Китоби 3 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3] [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррирон: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2020. – 316 с.; Библиографияшинӣ ва китобшинӣ дар Тоҷикистон. Китоби 4 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 4] [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттибон ва муаллифи пешгуфтор С. Нодирзода, М. Баёнӣ; муҳаррирон: С. Пиров, О. Титова. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 320 с.

⁴ Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: хрестоматия / мураттибон: С. Ҳ. Шосаидов, Қ. Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 200 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар замони истиқлолият [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / таҳияи Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир: С. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 225 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / таҳияи: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррирон: С.Ҳ. Шосаидов, Б. С. Холов. – Китоби III. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / таҳияи: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир: С.Ҳ.Шосаидов. – Китоби IV. – Душанбе: Истеъдод, 2013. – 184 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / таҳияи: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир: С. Ҳ. Шосаидов. – Китоби V. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 240 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор: Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир: Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 640 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII. [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 480 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII [Матн]: маҷмӯаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Бӯризода; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 636 с.; Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн] / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Абдурахимзода / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – Китоби IX. – 480 с.

развития таджикской библиографической информации»,¹ «Библиография илмию ёрирасон ва тавсиявӣ барои кӯдакон ва наврасон»,² «Вижагиҳои феҳристнигории нусхаҳои хаттӣ»³ ва ғайраҳо чоп шуданд.

Ҳамин тавр, омӯзиши ҳамаҷонибаи манбаҳои марбут ба мавзӯи нишон дод, ки то имрӯз мавзӯи мавриди назар қарордодашуда, бахусус таърихи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 мавриди таҳқиқ қарор нагирифтаанд. Аз ин рӯ, таҳқиқоти диссертатсионии «Таҳаввул ва рушди равандҳои библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990): дастовардҳо ва мушкилот» ҷиҳати ҳалли масъалаҳои ҷойдошта шароит муҳайё сохта ба рушди назария ва амалияи библиографияи тоҷик мусоидат намояд.

Робитаи кор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо «Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» (қарори Ҳукумати ҚТ аз 26.09.2020, № 503), принципҳои асосии рушди «Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.12.2016, № 636), «Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025» (қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.04.2021, № 115) робита дошта, ҷиҳати татбиқи бандҳои дахлдори он мусоидат мекунад.

Ҳамзамон, диссертатсия дар доираи корҳои илмӣ-таҳқиқии кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии МДТ «ДДФСТ ба номи М.Турсунзода», мавзӯи илмӣ «Таҳқиқи илмӣ бойгонии «Палатаи китоби Тоҷикистон», созмондиҳии репертуари мукаммали китоби милли, феҳрасти электронии «Китоби Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Матбуоти даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои солҳои 2017-2021» дар назди Муассисаи давлатии «Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон» иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: таҳқиқи равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 ва муайяннамоии дурнамои рушди он дар замони ҳозира.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- омӯзиши заминаҳои ташаккул, рушд ва таҳаввули библиографишиносии тоҷик дар даврони шуравӣ (солҳои 1960-1990);
- таҳлили маҳсулоти библиографии дар солҳои 1960-1990 интишорёфта ва таснифи он аз рӯи мазмун, намуд, шакл ва жанри дастурҳои библиографӣ;
- таҳқиқи заминаҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990;
- омӯзиши давраҳои эҳё ва инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик;

¹ Шарофзода, Р. История развития таджикской библиографической информации // Китобдор. – 2008. – №1(3). – С.29-32.

² Комилзода, Ш. Библиография илмию ёрирасон ва тавсиявӣ барои кӯдакон ва наврасон / Ш. Комилзода // Китобдор. – 2011. – №1-2(9). – С.32-40.

³ Бокиев, А. Вижагиҳои феҳристнигории нусхаҳои хаттӣ // Китобдор. – 2013. – №1-3(10). – С.37-39.

– таҳқиқи самтҳои асосии рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар замони шуравӣ;

– ҷамъоварӣ, коркард ва мурағбатсозии нишондиҳандаи библиографияи тарҷеъии «Библиографияи библиографияи Тоҷикистон дар солҳои 60-90-уми асри XX»;

– муайян намудани камбудиҳои ҷойдошта ва таҳияи тавсияномаҳо ҷиҳати омӯзиши минбаъдаи мавзӯ.

Объекти таҳқиқот – библиографияи тоҷик дар нимаи дуюми асри XX.

Предмети таҳқиқот – равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990)

Фарзияи таҳқиқот – омӯзиши равандҳои таҳаввули библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ ҷиҳати рушди минбаъдаи он ҳамон вақт ҳадафрас мегардад, ки агар:

- равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990 муайян карда шаванд;

- назария ва амалияи библиографияи тоҷик дар даврони шуравӣ, таҳлил ва баррасии он дар шароити соҳибхотирӣ эҷодкорона истифода бурда шавад;

- усулҳои таҳияи дастурҳои библиографияи китобхонаву марказҳои библиографияи даврони шуравӣ амиқтар омӯхта шаванд;

- дар заминаи дастовардҳои библиографияи даврони шуравӣ фаъолияти библиографияи замони истиқлол мукамал гардонида шавад;

- маҳсулоти библиографияи солҳои 1960-1990 нашргардида аз рӯи мазмун, намуд, шакл ва жанри дастурҳои библиографӣ тасниф шаванд;

- нишондиҳандаи библиографияи тарҷеъии «Библиографияи библиографияи Тоҷикистон (1960-1990)» таҳия ва нашр гардад;

- дар заминаи таҳқиқ ва натиҷагирӣ аз фаъолияти марказҳои библиографияи даврони шуравӣ баҳри тақмили фаъолияти библиографияи китобхонаҳои даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон тавсияҳои мушаххас таҳия ва пешниҳод гарданд.

Ҷаҳорҷӯбаи замони таҳқиқот, ки ба яке аз давраҳои муҳимми рушди библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ иртибот дошта, аз соли 1960 то соли 1990-ро дар бар мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқотро осори илмӣ библиографишиносони хориҷӣ, аз ҷумла: О.П. Коршунов, М.Г. Вохрышева, А.И. Барсук, Д.Ю. Теплов, М.А. Брискман, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова, И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин, А.А. Гречихин, Г.Л. Левин, В.Е. Леончиков, А. Язбердыев ва библиографишиносони ватанӣ: Р. Шарофзода, А.Х. Раҳимов, Н.А. Сайфулина, Г.А. Мушеёв, С.Р. Муҳиддинов, А.Ю. Юнусов, Ш.К. Тошев (Ш. Комилзода), Қ.Б. Бӯриев (Қ. Абдурахимзода), Л.Г. Козырева, З.М. Шевченко, Қ. Авғонов (Қ. Ғуломзода), С. Ғуломшоев, Р.О. Талман, Л.В. Турсунова, Г.Б. Маҳмудов ташкил медиҳад. Ҳамзамон, таҳқиқот ба осори ходимони давлатию ҷамъиятӣ, библиографони касбӣ ва маводи дигари анъанавию электронӣ таъяс мекунад.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар ҷараёни таҳқиқот методҳои таҳлили назариявии таърихӣ ва синтези сарчашмаҳои (омӯзиш ва натиҷагирӣ аз осори илмӣ) библиографишиносӣ ва иттилоотшиносӣ оид ба мавзӯ; омӯзиш,

таҳлил, муқоиса ва ҷамъбасти фаъолияти марказҳои библиографӣ, аз ҷумла дар самти таҳияю интишори дастурҳои библиографӣ, таҳлилу ҷамъбасти далелҳои илмӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, барномаву дарсномаҳои таълимӣ ва дастурҳои методӣ; мушоҳидаи илмӣ, мусоҳиба бо коршиносон ва мутахассисон, ҷамъбасти ҳулосаи коршиносон, таҳлили сифатӣ ва шуморавии маводи омӯрӣ ва методҳои махсуси соҳаи библиографишиносӣ: паҷуҳиши библиографӣ, библиографиянамоӣ, гурӯҳбандии библиографӣ ва ахборотдиҳии библиографӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муносибати амалии муаллифи диссертатсия бо объекти таҳқиқшаванда: омӯзиши адабиёти илмӣ, ки аз ҷониби бештари олимон ва муҳаққиқони соҳа пазируфта шудаанд; таҳлили навъ, шакл ва жанрҳои гуногуни дастурҳои библиографии солҳои 1960-1990 интишорёфта ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи сарчашмашиносии таҳқиқот. Адабиёт ва манбаъҳои марбут ба мавзӯро, ки дар раванди таҳқиқ мавриди истифода қарор гирифтанд, метавон ба панҷ гуруҳи зерин тақсим кард.

1. Асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, қарору қонунҳо, барномаҳои давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ, созишномаву консепсияҳо, низомномаву дастурамалҳо ва маълумотҳои омӯрӣ доир ба соҳаи китобдорӣ ва нашри китоб.

2. Маводи бойгонии ташкилоту муассисаҳои давлатӣ: бойгонии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон (ҳоло АМСБРСК – ХКТ), КМТ, Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И. Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (минбаъд КМИ ба номи И. Ганди АМИТ), Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи Мирсаид Миршакар (минбаъд КДБҶ ба номи М.Миршакар), Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббии Тоҷикистон (минбаъд КЧИТТ), Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии кишоварзии Тоҷикистон, Китобхонаи илмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (минбаъд КИ ДМТ).

3. Осори илмӣ, илмӣ-оммавӣ, методӣ-таълимӣ доир ба соҳаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ. Ба ин гурӯҳи мавод монографияҳо, фишурдаи маводи конфронсу симпозиумҳо, маҷмӯаҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ ва дастурҳои илмӣ-методӣ ворид шудаанд.

4. Навъу шакл ва жанрҳои гуногуни дастурҳои библиографии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (минбаъд КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ), КМИ ба номи И. Ганди АМИТ, КДБҶ ба номи М.Миршакар, КЧИТТ ва китобхонаҳои илмӣ донишгоҳу донишкадаҳои ҷумҳурий, ки тӯли солҳои 1960-1990 чоп шудаанд.

5. Мақолаҳои илмӣ ва илмӣ-оммавии маҷаллаҳои «Садои Шарқ», «Мактаби советӣ», «Тоҷикистон», «Занони Тоҷикистон», «Паёмномаи фарҳанг», «Китобдор», «Советская библиография», «Библиотекарь», «Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии» ва рӯзномаҳои «Тоҷикистони советӣ», «Маориф ва маданият», «Газетаи муаллимон», «Комсомоли Тоҷикистон»,

«Коммунист Таджикистана», «Комсомолец Таджикистана», «Адабиёт ва санъат», «Ленинабадская правда» ва «Вечерний Душанбе».

Навгони илмӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар он бори аввал дар заминаи доираи васеи маводи бойгонӣ, маъхазҳои ҷопӣ ва теъдоди зиёди асарҳои библиографӣ, равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 таҳқиқ ва радабандӣ карда шудааст. Илова бар ин, ҷиҳати ҳалли масъалаҳои дар таҳқиқот тарҳрезӣшуда, теъдоди зиёди адабиёти ҷопӣ ва маводи интишорнаёфта мавриди ҷамъоварӣ, коркард ва омӯзиш қарор дода шудааст, ки бештари онҳо бори нахуст аз нигоҳи илмӣ баррасӣ гардидаанд. Ҳамчунин дар баробари дастовардҳо камбудиву мушкилоти ҷойдошта дар фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ низ баррасӣ ва роҳҳои ҳали он барои рушди минбаъдаи библиография дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон муайян ва тавсияҳои мушаххас таҳия ва пешниҳод карда шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

– асоснок намудани библиографишиносӣ ҳамчун илми мустақил, ки дар давраи таҳқиқшаванда масъалаҳои рушди самтҳои афзалиятноки библиография: созмондиҳии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии хадамоти маълумотӣ-библиографӣ, иттилоотӣ-библиографӣ, тавсиявӣ-библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографиро мавриди омӯзиш, баррасӣ ва таҳлил қарор додааст;

– дастовардҳои назарраси рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 аз бисёр ҷиҳат ба омилҳои зерин: зиёдшавии теъдоди нашри китоб ва матбуоти даврӣ; таъсиси китобхонаҳои нав ва роҳандозии низоми нави марказонидани китобхонаҳо; афзудани эҳтиёҷоти иттилоотии ҷомеа; вусъат ёфтани фаъолияти марказҳои библиографӣ ва шӯъбаҳои библиографии китобхонаҳо; тайёр кардани мутахассисони баландихтисос дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии соҳаи китобдорӣ дар ҷумҳурӣ ва берун аз он; созмондиҳии курсҳои тақмили ихтисос, бозомӯзӣ ва семинарҳои омӯзишӣ, робитаи ногурастанӣ доранд;

– равандҳои таҳаввул ва рушди Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон (минбаъд ПДКТ) мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор дода шуда, функсияҳои он аз ҷиҳати назарӣ ва илмӣ-методӣ асоснок карда шудаанд;

– муҳиммият ва аҳаммияти баргузори экспедитсияҳои илмӣ, ҷиҳати ҷамъоварӣ, коркарди адабиёти дастрасшуда ва дар заминаи он таҳияи дастурҳои нави библиографии ҷопӣ ва электронӣ, ки бо сабабҳои айниву зехнӣ он осори ҷопӣ дар силсилаи дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъии Палатаи давлатии китобҳои Тоҷикистон шомил нашудаанд зарурияти аввалиндараҷа пайдо мекунад;

– таҷрибаи ғании марказҳои библиографӣ, аз қабилӣ КМТ, КМИ ба номи И. Ганди АМИТ, КДБҶ ба номи М. Миршакар, КҶИТТ, Китобхонаи давлатии патентию техникӣ ва китобхонаҳои илмӣ мактабҳои олии ҷумҳурӣ мавриди омӯзиш ва хулосагирӣ қарор дода шуда, ҷойгоҳ ва саҳми бузурги онҳо дар таҳаввул ва рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон ва тавсиявӣ баррасӣ ва собит шудааст;

– шартҳои муҳимми таҳаввул ва рушди минбаъдаи библиографияи тоҷик, ки аз бисёр ҷиҳат ба тақвияти заминаҳои моддиву техникаи муассисаҳои библиографӣ, бо мутахассисони баландхисос таъмин кардани марказҳои библиографӣ ва шуъбаҳои библиографияи китобхонаҳо, тақмили сохтор ва зиёд намудани теъдоди нашри дастурҳои библиографӣ бо дарназардошти эҳтиёҷоти китобхонаҳо ва марказҳои иттилоотӣ, роҳандозии нашри дастурҳои библиографияи электронӣ ва тарғиби онҳо тавассути шабакаҳои интернетӣ вобастагии зиҷ доранд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Фаъолияти библиографияи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ махсусан библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 1960-1990 нисбат ба дигар навъҳои библиографияи тоҷик рушд намуда, дар қонеъ гардонидани ниёзҳои иттилоотии оммаи васеи хонандагон, хизматрасонии библиографӣ, тарғиби адабиёт ва роҳҳои самарабахши роҳбарӣ ба хониш саҳми муносиб гузоштааст, ки ин сабақи таърихӣ омили муҳимми рушди библиографияи тоҷик дар замони соҳибистиклолӣ мебошад. Натиҷаи таҳқиқот дар шакли пешниҳоду хулосаҳои илмӣ манзури олимон, мутахассисон ва китобдорони ҷумҳурӣ гардида, хангоми навиштани рисолаҳои ҷамъбасти оид ба таърихи библиографияи тоҷик, дарсномаву барномаҳои таълимӣ барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносӣ, таҳияи консепсияҳо, барномаҳои рушд ва лоиҳаҳои давлатӣ, мавриди истифода қарор мегирад. Натиҷаҳои таҳқиқот, инчунин дар иҷрои корҳои илмӣ-таҳқиқотии олимону мутахассисон, унвонҷӯёну донишҷӯён ба сифати манбаи муҳимми илмӣ хизмат намуда, ба фаъолияти омӯзгорӣ, аз ҷумла хондани лексияҳо ва баргузории дарсҳои амалӣ аз ҷанҳои таълимӣ: «Библиографишиносӣ», «Таърихи библиографияи тоҷик», «Услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ» мусоидат менамояд.

Эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсияро дақиқии маълумот, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, таҳлилу муқоисаҳои илмӣ амалӣ дар асоси сарчашмаҳои библиографӣ бо истифода аз усулҳои илмӣ, омӯзиши адабиёти илмӣ, рисолаҳо оид ба соҳа таъмин менамояд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлилҳои илмӣ натиҷаҳои таҳқиқот пешниҳод шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мундариҷаи диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 6D091000 – Кори китобдорӣ (6D091001 – Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ):

Зербанди 1.2-уми банди 3 - Библиографишиносӣ: назарияи иттилооти библиографӣ, таърих ва таърихнигорӣ фаъолияти библиографӣ, фаъолияти библиографияи китобхонаҳо, ташкили дастгоҳи маълумотдиҳӣ-библиографӣ, услуби таҳияи дастурҳои библиографӣ, услубҳои хизматрасонии библиографӣ, марказҳои библиографӣ, вазифа ва самтҳои асосии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ;

Зербанди 2.7-уми банди 3 - Методологияи таҳқиқот дар кори китобдорӣ ва ҷанбаҳои методологии фаъолияти китобдорӣ-библиографӣ, китобшиносӣ;

Зербанди 2.9-уми банди 3 - Таҳқиқоти муқоисавӣ дар китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии муаллиф дар он зоҳир меёбад, ки ӯ дар заминаи омӯзиши сарчашмаҳои муътамад, таҳлили теъдоди зиёди осори илмӣ ва маводи дар нашрияҳои даврӣ интишорёфта бори нахуст равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷикро дар солҳои 1960-1990 мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор додааст.

Дар робита ба объекти таҳқиқот аввалин маротиба навҳои гуногуни дастурҳои библиографияи тӯли солҳои 1960-1990 нашршударо ҷамъоварӣ намуда, дар шакли феҳристи мукамал мураттаб сохтааст, ки он аз 5 боб, 6 фасл ва 52 зерфасл иборат буда, 1730 маводи библиографиро ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ фаро мегирад.¹ Инчунин ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқот, аз қабili хулосаҳои асосии илмии диссертатсия, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва тавсияҳои ҳислати назариявӣ амалидошта бевосита аз ҷониби муаллиф мустақилона баррасӣ ва исбот шудаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои диссертатсия дар раванди фаъолияти сохторҳои библиографияи китобхонаву марказҳои библиографӣ тавассути таҳия ва наشري дастурҳои библиографӣ, мавриди истифода қарор дода шуданд. Нуктаҳои муҳим ва натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби муҳаққиқ дар раванди таълими фанни «Таърихи библиографияи тоҷик» барои донишҷӯёни факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии МДТ «ДДФСТ ба номи М. Турсунзода» истифода шуда, ҳамзамон, дар шакли маъруза дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ва амалии ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ ва дигар ҳамоишҳои илмӣ ироа гардидаанд. Диссертатсия дар ҷаласаи васеи муштараки кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ ва кафедраи бойгонишиносӣ аз 12.05.2025, суратҷаласаи №9 муҳокима гардида, барои ҳимоя тавсия шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзуи таҳқиқот. Доир ба мавзуи диссертатсия 3 дастури методӣ библиографӣ ва 21 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 191 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз муқаддима, ду боб, ҷаҳор фасл, хулоса, феҳристи манбаъҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда (278 номгӯй), замимаҳо (9 ҷадвал), иборат аст.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубраммияти мавзуи таҳқиқот асоснок гардида, дараҷаи омӯзиши масъала тавзеҳ дода шуда, мақсаду вазифаҳо, объекту предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологии таҳқиқот, нағгонӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва аҳаммияти назариявӣ амалии диссертатсия муайяну баррасӣ карда шудаанд.

¹ Библиографияи библиографияи Тоҷикистон: нишондихандаи библиографӣ (1960-1990) / мураттиб С.С. Нодирзода; муҳ. Ш. Комилзода; зери назари С.Х. Шосаидзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

Дар боби якуми диссертатсия – **«Пайдоиш, таҳаввул ва рушди назария ва амалияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990»**, ки фарогири 2 зербоб мебошад, заминаҳои пайдоиш, ташаккул ва таҳаввули назарияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 баррасӣ гардида, раванди шаклгирӣ ва марҳилаҳои инкишофи библиографияи давлатӣ ва фаъолияти Палатаи китобҳои Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ, таҳқиқу таҳлил шудааст.

Дар зербоби аввал – **«Заминаҳои пайдоиш, таҳаввул ва рушди назарияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990»** афкори андешаҳои муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ, ки дар шакли чопӣ (китобу рисолаҳо, монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, китобҳои дарсӣ, барномаҳои таълимӣ) манзури мутахассисони соҳаи библиографишиносӣ гардидааст, таҳлилу баррасӣ шуда, дар заминаи таҳқиқи дастовардҳои илмию назарии олимони тоҷик самтҳои афзалиятноки рушди библиографишиносии тоҷик мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Таъкид мегардад, ки дар замони шуравӣ аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик масоили гуногуни библиографияи тоҷик, аз қабили ташкили феҳристу картотекаҳо дар китобхонаҳои ҷумҳурӣ, библиографияномаи матбуоти ҷопии миллӣ, бахусус китобноманигорӣ осори қаламӣ, роҳандозии хадамоти библиографӣ дар байни гурӯҳҳои гуногуни хонандагон, рафъи монеаҳои мавҷуда ва роҳҳои ҳалли ташкили дастгоҳи маълумотию библиографӣ дар китобхонаҳои шахру ноҳияҳо ва деҳоти мамлакат, ҳамгироии назария ва амалияи библиография, тамоюл ва чараёнҳои рушди навҳои гуногуни библиографияи миллӣ, истифодаи дастурҳои библиографӣ дар раванди хизматрасонии хонандагон ва ташкили чорабиниҳои оммавӣ дар китобхона, таҳкими фаъолияти марказҳои библиографӣ, таъминоти муассисаҳои библиографӣ бо ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқӣ, консепсия, стандарт, низомнома ва дигар масоили марбут ба самтҳои афзалиятноки библиографияи тоҷик борҳо мавриди омӯзиш қарор гирифта буд.

Диссертант дар ин зербоб бо истифода аз осори ҷопии олимони соҳа мафҳуми «библиографишиносӣ»-ро асоснок намуда, ба хулосае меояд, ки библиографишиносӣ ҳамчун илми мустақил дар таҳқиқу баррасии масоили марбут ба заминаҳои пайдоиш, давраҳои ташаккул ва қонуниятҳои инкишофи библиография, созмондихии дастгоҳи маълумотию библиографӣ, услуби таҳияи навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, роҳандозии хадамоти маълумотӣ, иттилоотӣ, тавсиявии библиографӣ ва омӯзишу тарғиби донишҳои библиографӣ сахм мегирад.

Аз ҷумла мавҷуд набудани мафҳуми ягонаи миллии библиографишиносӣ ва истеъмоли ибораҳои ҳаммаъноӣ «феҳрист», «китобнома», «нишондиханда», «феҳристнигорӣ», «китобноманигорӣ», «библиографияномаӣ», инчунин набудани маркази ягонаи ҳамоҳангсозии истифодаи мафҳумҳо ва роҳандозии корҳои илмӣ-таҳқиқоти марбут ба масоили библиографишиносӣ, таҳияву интишор нашудани силсилаи дастурҳои библиографӣ бо дарназардошти эҳтиёҷоти библиографии гурӯҳҳои гуногуни хонандагон, норасоии низоми дастрасӣ ба манбаҳои библиографӣ ва ғайра.

Дар таҳқиқот қайд гардидааст, ки яке аз омилҳои асосӣ барои пайдоиш, ташаккул, таҳаввул ва рушди афкори библиографишиносии тоҷик, қабл аз

ҳама, таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографӣ маҳсуб меёбад. Яъне оид ба ин ё он мавзӯи мубрами давраи таърихӣ тартиб дода шудани ин ё он намуди дастури библиографӣ барои мавриди арзёбӣ қарор додани мазмуну муҳтавои дастур ва ҷиҳати пайдоишу рушдёбии назарияи библиография шароит муҳайё месозад.

Таъкид шудааст, ки ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу шуъбаҳои мустақили илмӣ-таҳқиқотӣ, маълумотдиҳӣ-библиографӣ, библиографишиносӣ дар сохтори китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ, институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва марказҳои библиографӣ ҳамчун омили муҳим дар рушди библиографишиносии тоҷик низ мусоидат кардаанд. Ҳамзамон, қайд мегардад, ки масъалаҳои мубрами илми библиографишиносии тоҷик, бахусус омӯзиши масъалаҳои назариявии он тавассути баргузори чорабиниҳои илмӣ, аз қабили конференсияҳои илмӣ-назарӣ, семинар-тренингҳо ва нашри маҷмуаҳои илмӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ба андешаи муҳаққиқ яке аз омилҳои калидии рушди илми библиографишиносӣ – таъсиси кафедраву шуъбаҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсуси китобдорӣ маҳсуб меёбад. Маҳз таъсиси чунин ниҳодҳо барои бунёду ташаккули мактаби китобдорӣ, тарбияи мутахассисони баландихтисос ва бо ҳамин васила рушди назария ва амалияи библиографияи тоҷик мусоидат намуданд.

Дар хотимаи ин зербоб муҳаққиқ ба хулосае меояд, ки библиографишиносии тоҷик ҳамчун соҳаи мустақили илм охири солҳои 60-уми асри XX ба вучуд омада, бо мусоидати як қатор омилҳо дар солҳои минбаъда рушд кардааст ва барои пешрафти амалияи библиографияи тоҷик шароити мусоидро фароҳам овардааст.

Зербоби дуюми боби аввали диссертатсия **«Фаъолияти Палатаи китобҳои Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ дар солҳои 1960-1990»** ном дорад. Дар он мақсаду вазифа ва самтҳои асосии Палатаи давлатии китобҳои Тоҷикистон дар ҷамъоварию бақайдгирӣ, коркарду таҳқиқ, ҳифзу нигоҳдорӣ, гурӯҳбандиву феҳристнигорӣ ва таҳияву интишори дастурҳои библиографияи ҷорӣ ва тарҷеъӣ, мавриди омӯзишу таҳлил қарор гирифтаанд. Қайд мегардад, ки дар замони Иттифоқи Шуравӣ дар ҷаҳон калонтарин низоми умумииттифоқии нусхаҳои ҳатмӣ роҳандозӣ шуда буд ва маҳз ҳамин низом имкон дод, ки ҳамаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ бо маҳсулоти ҷопии нашриётҳо таъмин карда шаванд. Ба шарофати ин иқдом фонди миллии китобхонаю иттилоотии кишвар ташаккул ёфт, библиографияҳои миллии ташкил карда шуданд, феҳристсозии мутамарказ ва баҳисобгирии библиографияи маҳсулоти ҷопӣ ба роҳ монда шуд.

Таъкид шудааст, ки дар даврони Шуравӣ дар ҶШС Тоҷикистон сол то сол теъдоди нашри китобҳо ва матбуоти даврӣ афзуда, ба рушди библиографияи давлатӣ ва умуман библиографияи тоҷик пайваста мусоидат карда, барои пайдоиши навъҳои гуногуни дастурҳои библиографӣ дар ҷумҳурӣ шароит фароҳам овард.

Қайд мегардад, ки яке аз талаботи асосии библиографияи давлатӣ ин пуррагии иттилоот ва самаранокии истифодабарии он маҳсуб меёбад. Аз ин рӯ, Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон бо мақсади баланд

бардоштани мартабаи иттилооти библиографӣ дар нашрияи ҷории худ «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ҳамеша ба васеънамоии доираи инъикоси намудҳои ҷудогонаи асарҳои ҷопӣ таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Аз соли 1961 дар саҳифаҳои солнома инъикоси тасвири библиографии асарҳои ҷопии санъати тасвирӣ «Лавҳаҳо (плакатҳо)» ва «Харитаҳо» оғоз меёбад. Дар рафти таҳқиқот ҳар як қисму бахшҳои алоҳидаи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» мавриди омӯзишу таҳлил қарор гирифта, вежагиҳои интихобу хостагирии мавод, усули тавсифнигории он ва нақшу ҷойгоҳи кумакфехристҳо дар солнома шарҳ дода шудааст.

Бо мақсади муайян намудани таъдоди наشري солнома ва таъмин будани марказҳои китобдорӣ-библиографӣ бо ин манбаи универсалии иттилоотии ҷории библиографӣ, муҳаққиқ ҳар як шумораи солномаро дар алоҳидагӣ мавриди таҳлил қарор дода, чунин натиҷагирӣ кардааст: Тӯли солҳои 1960-1973 «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар як сол 4 маротиба нашр шудааст ва адади наشري моҳонаи «Солнома» солҳои 1960-1961 ҳамагӣ 300 нусхоро ва таъдоди умумии солонани нашр 1200 нусхоро ташкил додааст. Соли 1962 бошад «Солнома» бо таъдоди 1300 нусха, солҳои 1963-1968, 1964-1966, 1965-1966, 1966-1967 нусха ҷоп шудааст. Солҳои 1967-1970 ҳар шумора иборат аз 500 нусха, дар маҷмӯъ соле 2000 нусхагӣ ба таъб расидааст. Соли 1971-2000 нусха ва солҳои 1972-1973 ҳар сол 2400 нусхагӣ интишор ёфтааст. Дар ин давра адади наشري библиографияи ҷории давлатӣ ҳамагӣ 1000 нусхоро ташкил меод, ки ин шумора на ба ҳамаи китобхонаҳои оммавӣ (ки таъдоди онҳо зиёда аз 2400 ададро ташкил меод) ва на ба ҳамаи китобхонаҳои дигар, аз ҷумла: мактабӣ (2600), техникумҳо (50), макотибҳои олии (12), илмӣ (50), иттифоқҳои касаба (100), тиббию техникӣ (100), ташкилотҳои ҷамъиятӣ (100), вазорату идораҳо (100) басандагӣ мекард ва дар натиҷа ин наشريя ба беш аз 70% аҳолии ҷумҳурӣ дастнорас буд. Ҳатто, дар ин давра шумораи китобхонаҳои оммавии ҷумҳурӣ, ки ба 2,4 ҳазор мерасиданд, беш аз 1,4 ҳазор китобхонаҳои мазкур аз истифодаи чунин як сарчашмаи боэътимоди библиографӣ маҳрум буданд.

Муҳаққиқ натиҷагирӣ кардааст, ки «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» ҳамчун органи библиографияи давлатӣ дар тӯли солҳои 1960-1990 вобаста ба имконоти мавҷудбуда тавонист, то андозае дар ҷамъоварию фехристнигорӣ ва тарғиби осори ҷопшуда саҳм гузорад. Таҳлили наشري ҳар як шумораи «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» дар давоми солҳои 1960-1990 нишон дод, ки «Солнома» тӯли солҳои 1960-1963 иборат аз ду қисм: «Солномаи китобҳо» (авторефератҳо, нотаҳо, плакатҳо низ ба ин қисм шомиланд) ва «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» дар як сол 4 маротиба нашр шуда, дар маҷмӯъ 26342 навиштаҷоти библиографиро, ки аз ин ҳисоб 3306 номгӯи китоб ва 23036 номгӯи мақолаи рӯзномаву маҷаллаҳо мебошанд, фаро гирифтааст. Аз соли 1964 дар сохтори «Солнома» қисми нав – «Солномаи тақризҳо» ва аз соли 1965 қисми дигар таҳти унвони «РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» ворид карда мешаванд. Дар ин қисм адабиёти марбут ба РСС Тоҷикистон, ки дар матбуоти ИҶШС (СССР) ҷоп шудааст ба забони русӣ тасвир ёфта, дар поёни мақолаҳое, ки бо дигар забонҳо нашр шудаанд, забони аслии нашр нишон дода шудааст. То соли 1971

«Солнома» иборат аз 4 қисм ба таъб мерасад. Соли 1972 дар сохтори «Солнома» тағйирот ворид шуда, қисми «Солномаи мақолаҳои журналу газетаҳо» ба ду қисми мустақил тақсим мешавад ва аз соли 1972 то соли 1985 «Солнома» иборат аз 5 қисм ба таъб мерасад. Дар ин давра, «Солнома» дар маҷмуъ 138092 номгӯи осори чопшударо ба қайд гирифтааст, ки аз ин ҳисоб 10051 номгӯӣ дар қисми «Солномаи китобҳо», 28777 номгӯӣ дар қисми «Солномаи мақолаи журналу газетаҳо», 80281 номгӯӣ дар қисми «Солномаи мақолаи журналу газетаҳо», 2344 номгӯӣ дар қисм «Солномаи тақризҳо» ва 15936 номгӯӣ ба қисми «РСС Тоҷикистон дар матбуоти Иттифоқи Советӣ» шомил шудаанд. Аз соли 1986 дар сохтори «Солнома» боз ду қисми нав: «Солномаи нотаӣ» ва «Солномаи нашриҳои тасвирӣ» ҳамроҳ карда мешаванд.

Ҳамзамон, дар ин зербоб муҳаққиқ ба паҳлуи дигари фаъолияти библиографии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон – таҳия ва интишори дастурҳои библиографии тарҷеъӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир кардааст. Таъкид шудааст, ки ба роҳ мондани фаъолияти библиографӣ дар самти таҳияи силсилаи нишондиҳандаҳои тарҷеъӣ дар назди Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон яке аз дастоварди беназири библиографии давлатӣ дар таърихи библиографияи тоҷик ба шумор меравад. Ба андешаи муҳаққиқ маҳз дар солҳои 60-80-уми асри XX теъдоди зиёди дастурҳои библиографии тарҷеъӣ доир ба мавзӯҳои гуногун нашр мегарданд ва метавон ин давраро дар таърихи библиографияи тоҷик ҳамчун давраи рушди библиографияи тарҷеъӣ номид.

Боби дуюми диссертатсия – **«Равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990»** аз ду зербоб иборат буда, дар он давраҳои рушдбӣи ду навъи нисбатан инкишофёфтаи библиографияи тоҷик: библиографияи илмӣ-ёрирасон ва библиографияи тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990 мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Дар зербоби якум **«Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар солҳои 1960-1990»** зикр шудааст, ки библиографияи илмӣ-ёрирасон дар баробари мусоидат кардан дар ҷамъовариву коркард, гурӯҳбандиву бо таври шоиста пешниҳод намудани ахбори библиографӣ барои анҷом додани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва касбӣ-истеҳсолӣ ба олимону муҳаққиқон ва мутахассисони соҳаҳои мухталиф, боз дастрасии ҳадалимкони мутахассисони истеҳсолоти саноат ва хоҷагии қишлоқ, сохтмону нақлиёт, соҳаи хизматрасонӣ ва дигар соҳаҳоро бо иттилооти зарурии библиографӣ саривақт таъмин менамояд.

Ба андешаи муҳаққиқ, фаъол гардонидани таҳқиқоти илмӣ дар омӯзиши назария, таърих, услуб ва ташкили библиографияи илмӣ-ёрирасон, яке аз шартҳои муҳимми рушди ин библиография маҳсуб меёбад.

Вазифаи марказҳои бузурги библиографияи илмӣ-ёрирасон, аз муайян кардани ҷойгоҳ ва нақши он дар низоми умумидавлатии ахбороти илмӣю техникӣ, омӯзиши талабот ва дархости олимону мутахассисони соҳаҳои мухталифи илм, роҳандозии шаклу усулҳои самарабахши тайёр кардани иттилооти библиографӣ ва омӯзиши нишонрасиву аҳаммиятнокии истифодаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон дар раванди роҳбарии хониш, иборат аст.

Дар диссертатсия фаъолияти марказҳои калонтарини библиографияи илмӣ-ёрирасон дар ҷумҳурӣ ва муқоисаи фаъолияти онҳо бо ҷунин марказҳои дар хориҷи кишвар амалкунанда, аз ҷумла дар Федератсияи Россия мавриди омӯзишу таҳлил қарор гирифтааст. Таъкид мешавад, ки дар Тоҷикистон ин вазифаҳои пурмасъулият бар души Китобхонаи маркази илмии Академияи фанҳои ҶШС Тоҷикистон (ҳоло КМИ ба номи И. Ганди АМИТ), Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ (ҳоло Муассисаи давлатии «Китобхонаи миллӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон), Институти илмӣ-тадқиқотии ахбороти илмӣ-техникии Тоҷикистон (ҳоло Муассисаи давлатии «Маркази миллии патенту иттилоот»-и Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-техникӣ (ҳоло Китобхонаи давлатии патенту техника) ва паҷуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотии соҳавӣ, воғузор карда шудааст. Дар ин робита дар диссертатсия нашрияҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ Китобхонаи марказии илмии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон «Илмҳои ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон», «Солони нашрияҳои Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон», нашрияҳои ҷорӣ иттилооти библиографияи Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Абулқосим Фирдавсӣ «Адабиёти нав доир ба Тоҷикистон», «Тарбияи коммунистии меҳнаткашон», «Адабиёти нав оид ба маданият ва санъати РСС Тоҷикистон», «Адабиёти нав доир ба илмҳои педагогӣ ва маорифи халқ», «Адабиёти нав оид ба геология», «Мудофияи шаҳрвандӣ», «Бюллетени ҷомеи рӯзномаю маҷаллаҳои хориҷӣ, ки китобхонаҳои шаҳри Душанбе мегиранд», дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷорӣ Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон: «Нишондиҳандаи воридоти адабиёти нав ба Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон» таҳлилу баррасӣ шуданд.

Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки дар самти рушди низомии библиографияи илмӣ-ёрирасон дар Тоҷикистон саҳми КМИ ба номи И. Ганди АИ ҶШС Тоҷикистон хеле калон аст. КМИ ба номи И. Ганди АИ ҶШС Тоҷикистон шурӯъ аз соли 1961 силсилаи дастурҳои библиографиро таҳти унвони «Маводҳо доир ба китобномаҳои шарҳиҳои олимони Тоҷикистон» ба таъб мерасонад, ки барои рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар ҷумҳурӣ шароити мусоид муҳайё сохта, имкон додааст, ки осорӣ илмӣ олимони тоҷик ҳарчи бештар мавриди омӯзишу тарғиб қарор гирад. Аз ҷониби китобхонаи мазкур тӯли солҳои 1961-1990 ба забони русӣ 44 барориши китобномаи шарҳиҳои олимони тоҷик ба таъб расидааст. Қайд мегардад, ки дастурҳои библиографияи шарҳиҳои олимони муҳаққиқон, ки аз ҷониби КМИ ба номи И. Ганди АМИТ нашр гардидааст, характери илмӣ дошта, дар шаклгирӣ ва рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон дар Тоҷикистон бевосита мусоидат намуданд. Ба андешаи диссертант ин силсиларо метавон ба захираи тиллоии библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик ворид намуд. Чунки силсилаи мазкур аз нигоҳи, услуби китобноманигорӣ, маҳакҳои асосии хостагирии адабиёт, аломату унсурҳои тасвири библиографияи аснод, гурӯҳбандиву ҷобачогузори мавод ва дигар хусусиятҳои хоси библиографинамоии адабиёти илмӣ ба талаботи стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ буда, сохтори ягона доранд ва аз ҷониби

библиографони ҳирфай таҳия шудаанд. Хамаи дастурҳои ин силсила дорони мақолаи муқаддимаӣ мебошанд ва ин мақолаҳо асосан аз ҷониби олимони намоёни соҳаи илме навишта шудаанд, ки дастур ба фаъолияти олими ҳамон соҳа бахшида шудааст. Дар баробари ин, қайд мегардад, ки ин таҷрибаи муфид, бинобар сабаби аз кор рафтани библиографони соҳибтаҷриба, имрӯз дар таҷрибаи кунунии КМИ ба номи Индира Гандии АМИТ самаранок мавриди истифода қарор нагирифтааст.

Дар зербоби дуюм «**Равандҳои рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар солҳои 1960-1990**» масъалаҳои марбут ба рушди библиографияи тоҷик ва саҳми марказҳои асосии библиографияи ҷумҳурӣ дар таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ, мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Таъкид мешавад, ки библиографияи тавсиявӣ ҳамчун сарчашмаи иттилоотӣ ба оммаи васеи хонандагон таъйин шуда, бо мақсади худомӯзӣ, баланд бардоштани савияи дониш ва тарғиби адабиёти беҳтарин истифода мегардад. Инчунин библиографияи тавсиявӣ бо дарназардошти ҳадаф ва вазифаҳои дар тарғиби адабиёти беҳтарин ва тозанаشر барои ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, тарбияи меҳнатӣ, иқтисодӣ, экологӣ, ахлоқию эстетикӣ ва башардӯстӣ мусоидат менамояд.

Қайд мегардад, ки КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ (ҳоло Китобхонаи миллии Тоҷикистон) барои ба танзимдарории фаъолияти библиографияи китобхонаҳои мамлакат ҳамчун маркази илмӣ-методӣ корҳои назаррасро ба анҷом расонида, ба сифати маркази асосии библиографияи тавсиявӣ дар таҳияву интишори дастурҳои мухталифи библиографияи тавсиявӣ саҳми калон гузоштааст. Дар нимаи дуюми соҳи 60-уми асри XX КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ бо мақсади татбиқи талаботи қарори ҲК ИҶШС бештар ёрии методӣ ва машваратҳои тавсиявии худро ба китобхонаҳои ҷумҳурӣ ба роҳ мемонад. Китобхонаи мазкур машваратҳои тавсиявиро роҷеъ ба вусъат бахшидани фаъолияти библиографӣ на танҳо бо пайваста гузаронидани чорабиниҳои таҳассусӣ, аз қабилӣ семинарҳо ва курсҳои омӯзишӣ, балки бо роҳи сафарбар намудани мутахассисони ҳирфай ба маҳалҳо роҳандозӣ намуда, бо ин васила мушкилоти дар ин самт мавҷудбудаи китобхонаҳои ҷумҳуриро марҳила ба марҳила бартараф намудааст.

Таҳқиқот муайян кард, ки ташаккул ва рушди библиографияи тавсиявӣ дар ҶШС Тоҷикистон асосан ба солҳои 60-ум ва 70-уми асри XX рост меояд. Натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ нишон дод, ки фаъолияти марказҳои библиографияи ҷумҳурӣ дар самти библиографияномаии адабиёт ва нашри дастурҳои библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 80-уми асри XX хеле хуб рушд намудааст. Мутобиқ ба сарчашмаҳои библиографияи таҳлилшуда аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ шумораи зиёди дастурҳои библиографияи мазмунӣ тавсиявидошта таҳия гардидаанд, ки дар онҳо маводи тавсиявӣ бештар доир ба мавзӯҳои сиёсӣ, табиӣ, илмӣ-атеистӣ, педагогӣ, тарбиявӣ, техникӣ, кишоварзӣ ва масъалаҳои маданияту санъат, адабиёти бадеӣ, адабиётшиносӣ забоншиносӣ инъикос гардидаанд. Дар раванди таҳлили ин самти масъала муайян гардид, ки дар давоми солҳои 1960-1991 аз ҷониби КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ 101 номгӯй дастурҳои библиографияи мазмунӣ тавсиявидошта таҳия ва нашр намудааст. Аз ҷумла, доир ба илмҳои оммавӣ-

сиёсӣ – 53 номгӯӣ, адабиётшиносӣ забоншиносӣ – 22 номгӯӣ, кишоварзӣ – 11 номгӯӣ, табиӣ илмӣ атеистӣ – 5 номгӯӣ, маданият ва санъат – 5 номгӯӣ ва техникӣ – 5 номгӯӣ нашр гардиданд.

Тӯли солҳои 1973-1990 аз ҷониби Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон бошад, барои кормандони соҳаи тибб 119 дастурҳои библиографии тавсиявӣ таҳияву интишор шудаанд. Аз ҷумла, ба ёрии духтури касалиҳои сирояткунанда, ба ёрии акушер-гинеколог, ба ёрии гигиенист, эпидемиолог, мутахассиси бемориҳои сироятӣ, вирусолог ва духтури санитарӣ, ба ёрии духтури дандон, асабшинос, равоншинос, ҷарроҳ, травматолог, ортопед, ҳамшираи шафқат ва ғайраҳо ба таъб расиданд.

Дар заминаи таҳлилу баррасии фаъолияти библиографии китобхонаҳо ва марказҳои библиографии замони шуравӣ дар самти таҳияву интишори дастурҳои библиографияи тавсиявӣ, диссертант ба хулосае омадааст, ки тӯли солҳои 1960-1990 ин намуди библиография нисбат ба дигар навъҳои библиографияи тоҷик тадриҷан рушд намуда, дар қонеъ гардонидани ниёзҳои иттилоотии оммаи васеи хонандагон саҳми муносиб гузоштааст. Инчунин, библиографияи тавсиявӣ дар раванди хизматрасонии библиографӣ усулҳои пешқадами тарғиби адабиёт ва роҳҳои самарабахши роҳбарии хонишро дар амал татбиқ намудааст. Ба андешаи муҳаққиқ, ин таҷрибаи муфид имрӯз метавонад барои таҳияи дастурҳои мукаммали библиографияи тавсиявӣ, албатта бо истифода аз технологияи муосири иттилоотӣ дар фаъолияти библиографии китобхонаҳои кишвар, мавриди истифода қарор гирад.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Омӯзишу таҳқиқ ва таҳлили марҳилаҳои ташаккул ва рушди библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (солҳои 1960-1990) имкон дод, ки чунин хулосаҳо ҳосил шаванд:

1. Ҳар як давраи таърихӣ ба заминаи рушди навъҳои гуногуни библиографияи тоҷик шароитҳои мусоид фароҳам оварда, ба интишори дастурҳои библиографӣ, арзёбии афкори илмӣ муҳаққиқон чихати пайдоиш, ташаккул ва омилҳои рушди илми библиографишиносии тоҷик мусоидат намудааст. Аз ҷумла:

1.1. Марказҳои библиографӣ: Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон, КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ, КМИ ба номи И. Гандии Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон, Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон ва китобхонаҳои соҳавӣ дар таҳияву наشري дастурҳои мухталифи библиографӣ бештар саҳм гузоштанд [4-М, 5-М, 8-М, 20-М].

1.2. Ба рушди афкори библиографишиносии тоҷик як қатор омилҳо ва ниҳодҳои соҳавӣ мусоидат карданд, аз қабили:

– ба фаъолият шурӯъ кардани бахшу кафедраҳо ва таълими фанҳои силсилаи библиографишиносӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи ва олии касбии соҳавӣ;

– таъсиси шуъбаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, библиографияи милли, маълумотӣ-библиографӣ дар китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

– ташкил ва баргузор шудани конференсияҳои илмӣ, таҳқиқоти сотсиологӣ доир ба масъалаҳои мубрами назария ва амалияи библиографияи тоҷик [1-М, 10-М].

1.3. Бештари афкори библиографишинии муҳаққиқони тоҷик тавассути рисолаҳои илмӣ ва маҷмӯаи мақолаҳои нашрнамудаи КДЧ ба номи А. Фирдавсӣ, ДДСТ ба номи М. Турсунзода ва нашрияҳои даврии ватаниву хориҷӣ арзёбӣ шудаанд [20-М].

1.4 Таҳлил ва баррасии давраи таҳқиқшудаи илми библиографишинӣ имкон дод, ки самтҳои афзалиятноки рушди он муайян карда шавад. Онҳо чунинанд:

– таърихи библиография: заминаҳои пайдоиши библиография, давранигорӣ таърихи библиографияи тоҷик, рушди марказҳои библиографӣ, ташаккули библиографияи давлатии тоҷик, ташаккули ахбори пешазинкилобии библиографияи тоҷик, инкишофи намуд ва навҳои асосии самтҳои афзалиятноки ташаккули библиографияи тоҷик дар даврони шуравӣ,;

– библиографишинӣ: назария, амалия ва услуби библиография;

– библиографияи адабии тоҷик: таъини ҷамъиятӣ, вежагӣ, усулҳо ва мабҳазҳои асосии библиографияи адабии тоҷик, эҳтиёҷоти ғайрикасбӣ ва адабии библиографӣ;

– библиографияи адабиёти ҷомеашиносӣ: марказҳои асосии тавлиди ахбори библиографӣ доир ба илмҳои ҷомеашиносӣ, наشري дастурҳои библиографӣ доир ба адабиёти ҷомеашиносӣ ва таснифи онҳо, рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони ҷомеашиносии тоҷик;

– библиографияи дастхатҳои форсӣ-тоҷикӣ: асоснокнамоя ва муайнсозии хусусиятҳои хоси китобҳои қаламӣ ҳамчун мабҳази фаъолияти библиографияи тоҷик, таҳлили дастурҳои библиографияи китобҳои қаламӣ форсӣ-тоҷикӣ;

– библиографияи минётурҳои форсӣ-тоҷикӣ: таҳқиқи мафҳуми “тасвири библиографияи минётур”, таҳлили дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасонии санъатшиносӣ ва таснифи онҳо, вежагӣҳои китобноманигорӣ минётурҳо;

– библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон: омилҳои инкишоф ва таҳаввули ин намуди библиография, таҳияи дастурҳои библиографӣ барои мактабчагон ва роҳбарони хониши онҳо, тавсифнигорӣ адабиёти кӯдакон ва наврасон;

– библиографияи адабиёти кишоварзӣ: таърихи библиографияи кишоварзӣ, библиографияи фарҳанги заминдорӣ халқӣ тоҷик, таҳлили дастурҳои библиографӣ доир ба риштаи зироаткорӣ, пахтакорӣ, чорводорӣ;

– библиографияи адабиёти кишваршиносӣ: таърихи пайдоиш, давраҳои ташаккул, таҳаввул ва рушди библиографияи кишваршиносии тоҷик дар замони шуравӣ, самтҳои асосии созмондиҳӣ ва услуби ин навъи библиография дар Тоҷикистон;

– фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо: бунёди дастгоҳи маълумотӣ-библиографӣ, таҳия ва интишори дастурҳои мухталифи библиографӣ, хадамоти библиографӣ (маълумотӣ, иттилоотӣ ва тавсиявӣ), омӯзиш ва тарғиби донишҳои библиографӣ;

– услуби библиографияномаӣ: интихоб ва омӯзиши мавзӯи дастур, коркарди лоиҳаи таҳияи дастур, пайдономаӣ ва интиҳоби адабиёт, таҳлил ва

гурухбандии адабиёт, таҳияи кӯмакфехристҳо, таҳрир ва ороиши бадеӣ ва полиграфии дастур;

– тарғиби библиографии осор ва фаъолияти библиографии ашхоси муътабар: инъикоси осори Рӯдакӣ дар библиографияи тоҷик, тарғиби библиографии осори Абӯалӣ ибни Сино, Ибни Сино ва библиографияи тоҷик, фаъолияти библиографии Бобочон Ғафуров ва Садриддин Айнӣ;

2. Таҳқиқот собит сохт, ки дар баробари дастовардҳо дар самти омӯзиш масъалаҳои илми библиографишиносии тоҷик то кунун масъалаҳои омӯхтанашуда хеле зиёданд. Аз ҷумла:

2.1. Бо истисноӣ як ду мақола оид ба библиографияи тиб дар Тоҷикистон ягон таҳқиқоти муҳимму ҷашмрас доир нашудааст;

2.2. Гарчанде, ки дар кафедраи китобхонашиносӣ ва библиографишиносии факултети китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДФСТ ба номи М.Турсунзода таълими фанни «Библиографияи адабиёти табиатшиносӣ ва техникӣ» роҳандозӣ шуда, барномаи таълимии он ҳанӯз соли 2011 ба таърифи бошад ҳам, аммо то имрӯз оид ба ин намуди библиография дар Тоҷикистон ягон рисолаи илмӣ, дастури таълимӣ ва ё маҷмуаи мақолаҳо ҷой нашудааст;

2.3. То кунун масъалаҳои библиографияи адабиёти иқтисодӣ, фарҳангу ҳунар, ҳуқуқ, фалсафа, таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ бо таври бояду шояд мавриди омӯзишу таҳқиқ қарор нагирифтаанд ва муҳаққиқони худро интизоранд [4-М,6-М,10-М,19-М].

3. Дар давраи солҳои 1960-1990 нашри пайвастаи силсилаи дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъӣ аз ҷониби Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ба рушди бемайлони библиографияи давлатии тоҷик тақдирӣ дода, ҷиҳати шаклгирию инкишофи библиографияи илмӣ-ёрирасони соҳаҳои муҳталифи дониш низ шароит фароҳам овард. Аз ҷумла:

3.1. Тӯли солҳои мавриди таҳқиқ, нашри ҷории библиографияи давлатӣ тавассути «Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон» пайваста нашр шуд ва эҳтиёҷоти ба иттилоотдоштаи ҷомеаро бо дарназардошти имконоти мавҷуда, қонеъ гардонид [1-М, 8-М,12-М, 19-М].

3.2. Дар заминаи фондҳои китобии Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ва КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ силсилаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони умумитарҷеъии тоҷик таҳия шуда, дар омӯзишу тарғиби адабиёти нашршуда, мусоидат намуданд [5-М, 8-М, 22-М].

4. Баррасӣ ва таҳлили дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъии интишоркардаи Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон нишон дод, ки дар радиои дастовардҳо дар ин самт камбудӣ низ ҷой доранд. Аз ҷумла:

– дар нишондиҳандаҳои ҷории «Солномаи матбуоти ҶШС Тоҷикистон» ва дастурҳои илмӣ-ёрирасони тарҷеъии «Китобҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» на ҳамаи маҳсулоти ҷории дар Тоҷикистон нашршуда ба қайд гирифта шудаанд. Сабаби асосии номнавис нашудани тамоми нашри даврӣ, ғайридаврӣ ва давомдор аз он иборат аст, ки на ҳамаи маҳсулоти ҷойшуда ба сифати нусхаҳои ҳатмии ройғони ҳуҷҷатҳо аз ҷониби муассисаҳои таъбу нашр ба Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон ворид шудаанд;

– бо теъдоди нокифоя нашр шудани маҳсулоти чопӣ (аз 100 то 300 нуса) ва ворид нашудани онҳо ба Палатаи давлатии китобҳои ҶШС Тоҷикистон боиси сари вақт феҳристнигорӣ нагаштан ва шомил нашудани ин мавод дар дастурҳои библиографӣ шудаанд;

– номувофиқии маҳсулоти чопии дар нишондиҳандаҳои библиографӣ номнависшуда ба мазмуни фонди китобхонаҳои мамлакат. Ин ҷо, дар бисёр маврид на ҳамаи китобҳои дар дастурҳо пешниҳодшударо аз фонди китобхонаҳо пайдо кардан имконпазир аст;

– номукаммалии дастгоҳҳои пажуҳишию маълумоти дастурҳои библиографӣ, ки то имрӯз барои саривақт дарёфт намудани ин ё он китоби дилхоҳ монеа эҷод мекунад;

– саривақт ҷоп нашудани дастурҳои библиографӣ раванди ба таври очилона расонидани иттилооти пешниҳодшударо ҳалалдор сохта, нуфузи библиографияи давлатии ҷориро коҳиш медиҳанд;

– бо тиражи кам нашр шудани дастурҳои библиографӣ дастрасиро ба онҳо маҳдуд сохта, сабаби қонеъ нашудани эҳтиёҷоти библиографияи хонандагон гардиданд [1-М, 5-М, 22-М].

5. Тӯли солҳои 60-80-уми асри XX дар таҷрибаи бунёди системаи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик раванди ҳамоҳангсозӣ ва ҳамкориҳои ҷирфаии китобхонаҳо ба назар мерасад ва маҳз ҳамин тамоюл имкон дод, ки дастурҳои библиографияи аз нигоҳи услуби библиографиянамоӣ ва дигар хусусиятҳои дастурсозӣ мутобиқ ба стандартҳои маъмули ҷаҳонӣ рӯи ҷоп оянд.

5.1. Омӯзиш ва таҳлили равандҳои таҳаввул ва инкишофи библиографияи тоҷик нишон дод, ки яке аз соҳаҳои пешрафта ва афзалиятноки он библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик маҳсуб меёбад, ки ба рушди он як қатор омилҳо мусоидат кардаанд, аз ҷумла:

– ба фаъолият шурӯъ кардани пажуҳишгоҳҳои илмӣ-тадқиқотии назди Академияи илмҳои ҷумҳурӣ ва пажуҳишгоҳҳои соҳавии назди вазорату идораҳои давлатӣ;

– таъсиси муассисаҳои таҳсилоти олии ва зарурияти қонеъ гардонидани талаботи илмии онҳо;

– афзудани эҳтиёҷоти олимону мутахассисони соҳаҳои мухталифи дониш ба адабиёти илмӣ ва наشري он;

– роҳандозии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва дифои рисолаҳои номзадию докторӣ;

– татбиқи лоиҳа ва барномаҳои илмии муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ;

– таъмини дастрасии гурӯҳҳои алоҳидаи хонандагон, бахусус кормандони илм, унвонҷӯён ва омӯзгорону донишҷӯён тавассути пажуҳиши сарчашмаҳои илмӣ [4-М, 5-М, 8-М].

6. Дар радиҳои дастовардҳо дар низоми таҳияи дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон як қатор норасоиҳо ҳузур доштанд, аз ҷумла:

– дар таҳияву наشري дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон на ҳамаи китобхонаҳои илмии пажуҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳавӣ иштирок кардаанд;

– дар давраи мавриди таҳқиқот қарор гирифта, доир ба бештари соҳаҳои дониш, аз қабилӣ иқтисодиёт, дин, ҳуқуқ ва илмҳои ҳуқуқшиносӣ, оид ба корҳои ҳарбӣ нишондиҳандаҳои илмӣ-ёрирасон барои кормандони илм ва мутахассисони ин соҳаҳо таҳияву пешниҳод нашудаанд;

– доир ба соҳаҳои адабиёти бадеӣ ва илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакону наврасон на танҳо дар солҳои 1960-1990-уми асри XX, балки то кунун, агар қисмҳои алоҳидаи дастурҳои умумитарҷеӣ, умумиадабӣ ва фардии дастурҳои библиографии нашри алоҳидаро сарфи назар намоем, ягон дастури библиографии илмӣ-ёрирасони мустақил таҳия нашудааст;

– нашри рӯйхатҳои адабиёт, нишондиҳандаҳои библиографӣ ва бюллетенҳои ахборотӣ доир ба адабиёти тозанаشري ба китобхонаҳо воридшуда, солҳои минбаъда, яъне дар даврони истиқлол идома наёфтанд [5-М, 8-М, 22-М, 23-М].

7. Таҳқиқи марҳилаҳои рушди библиографияи тавсиявии тоҷик дар давраи солҳои 1960-1990 имкон дод, ки чунин натиҷагирӣ намоем:

7.1. Дар заминаи омӯзиш ва истифодаи афкори илмӣ олимони русу тоҷик мафҳумҳои асосии марбут ба мавзӯ асоснок карда шуданд.

7.2. Қабули санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи китобдорӣ барои рушди библиография, аз ҷумла библиографияи тавсиявии тоҷик шароит муҳайё сохт.

7.3. Тӯли солҳои 1960-1990 аз ҷониби марказҳои библиографӣ, бахусус китобхонаҳои калонтарини ҷумҳурӣ намудҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ, аз қабилӣ дастурҳои библиографияи тавсиявӣ бештар таҳия гардиданд, ки ҳамчун манбаи муҳими тарғиби адабиёти бехтарин ва дархӯри ҳамон давраи таърихӣ хизмати шоистаро ба анҷом расониданд.

7.4. Дар даврони шуравӣ ба тарғибу ташвиқи адабиёти дорои мазмуни муайян (тарбияи коммунистии аҳоли) бештар таваҷҷуҳ зоҳир карда мешуд ва табиист, ки мазмуну муҳтавои бештари дастурҳои библиографии нашршуда ҷавобгӯи талаботи ҳамон айём буданд. Масалан аз 101 номгӯи дастурҳои тавсиявии нашркардаи КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ 53 адади он ба мавзуи сиёсӣ-ҷамъиятӣ бахшида шудаанд;

7.5. Хусусияти хоси дастурҳои библиографияи тавсиявӣ нисбат ба дигар навъи дастурҳои библиографӣ аз он иборат аст, ки ин дастурҳо дар радиҳои тавсияи адабиёти бехтарин боз барои шинос шудан ба мазмуни фонди китобӣ ва истифодаи он ба хонандагон ёрӣ расонида, ҳамзамон дар ташкил ва баргузори чорабиниҳои оммавии китобхона, аз қабилӣ намоиши китобҳо, шабҳои адабӣ-бадеӣ, конфронсу семинарҳо ва дигар маҳфилҳои илмомӯзӣ, интихоби тавсияи адабиёти зарурӣ ба китобдорон низ кумак мерасонад.

7.6. КДҶ ба номи А. Фирдавсӣ ҳамчун маркази библиографияи тавсиявӣ дар таҳияву интишор ва паҳн намудани навъҳои гуногуни дастурҳои библиографияи тавсиявӣ доир ба соҳаҳои мухталифи дониш саҳми муносиб гузошт.

7.7. Китобхонаи ҷумҳуриявии илмӣ-тиббӣ Тоҷикистон дар нашри силсилаи дастурҳои тавсиявии библиографӣ доир ба соҳаи тибб мақоми хоссаро касб кард.

7.8. Яке аз таҳаввулоти наво, ки ба рушди библиографияи тавсиявӣ дар солҳои 60-уми асри XX тақони ҷиддӣ дод ин роҳандозии таҳияву нашри

«Тақвими ҷашн ва санаҳои РСС Тоҷикистон» махсуб меёбад [3-М, 8-М, 16-М, 19-М].

8. Омӯзиши системаи дастурҳои библиографияи тавсиявии солҳои 1960-1990 интишорёфта нишон дод, ки дар радифи дастовардҳо дар ин самт камбудихо низ вучуд доранд. Аз ҷумла:

8.1. На ҳамаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ аз нигоҳи услуби китобноманигорӣ ба стандартҳои соҳаи библиография ҷавобгӯӣ буда, таъйини хонандагии ягона доранд.

8.2. Ҳангоми хостагирии адабиёт ва муайян намудани мақсаду таъйини хонандагии дастурҳои библиографӣ на ҳамеша мувофиқати фонди китобхонаҳои оммавӣ ба адабиёти тавсияшуда, ба инобат гирифта шудааст.

8.3. Дастурҳои библиографияи тавсиявӣ барои кӯдакону наврасон (бо истисноӣ як дастури «Барои шумо бачаҳо», 1975) дигар омодаву нашр нашудаанд.

8.4. Таҷрибаи таҳияи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ дар даҳсолаи охири замони шуравӣ дар Тоҷикистон хеле густариш ёфта бошад ҳам, аммо дар даврони соҳибистиклолии кишвар ин анъанаи пешрафта мақоми худро аз даст додааст [3-М, 8-М, 19-М, 23-М]

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Барои рушди минбаъдаи илми библиографишиносӣ, библиографияи давлатӣ, илмӣ-ёрирасон ва тавсиявии тоҷик, тавсияҳои зеринро зарур меҳисобем:

– дар хошияи эълон гардидани «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (солҳои 2020-2040) ташкил ва баргузор намудани таҳқиқоти ҷудогона дар самти омӯзиши масъалаҳои библиографияи адабиёти илмӣ-табиатшиносӣ, техникӣ ва риёзӣ, библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон;

– дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи махсус ҷорӣ намудани таълими фанҳои «Библиографияи адабиёти иқтисодӣ», «Библиографияи адабиёти тиб», «Библиографияи адабиёти ҳуқуқшиносӣ», «Библиографияи адабиёти фарҳангу ҳунар», «Библиографияи адабиёти илмӣ-маърифатӣ барои кӯдакон ва наврасон»;

– тадриҷан зиёд намудани миқдори доктарагон ба шуъбаҳои бучетии магистратура ва аспирантура аз рӯйи ихтисоси «Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ» ва таъсиси тахассусҳои нав дар самти фаъолияти инноватсионӣ ва рақамигардонии китобхонаҳо, аз қабили «китобдор-барномасоз», «библиограф-таҳлилгар» ба талаботи замона ҷавобгӯ;

– ҳавасманд гардонидани мутахассисони соҳа, бахусус унвонҷӯёну олимони ҷавон тавассути зиёд кардани стипендияҳои номӣ ва стипендияҳо аз ҳисоби маблағҳои ғайрибучавӣ, кӯмакхарҷӣ ва маоши вазифавӣ ва ё бо манзили истиқоматию замини наздиҳавлигӣ таъмин намудани онҳо;

– ба кафедраҳои тахассусии коллеҷҳои соҳавӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии китобдорӣ ва марказҳои илмӣ-таҳқиқотии соҳа ҳарчи бештар

чалб намудани олимони варзида, омӯзгорони соҳибтаҷриба ва мутахассисони баландхисоси амалии соҳаи китобдорӣ;

– ташкили экспедитсияҳои илмӣ бо чалби библиографони хирфаии китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ чиҳати пажӯҳиш ва феҳристнигории маҳсулоти ҷопии дар дастурҳои библиографии нашршуда инъикоснаёфта ва дар заминаи он таҳияи нишондиҳандаҳои нави илмӣ-ёрирасони тарҷеъӣ;

– дар сохтори АМСБРСК – ХКТ таъсис додани шуъбаи илмӣ-таҳқиқотии китобшиносӣ ва библиографишиносӣ тақозои замон буда, рисолати асосии он бояд сахм гирифтани дар таҳқиқи масоили марбут ба китоб, вежагиҳои наشري он, сотсиологияи хониш, феҳристнигорӣ ва омӯзиши навъу шакл ва жанрҳои мухталифи дастурҳои библиографӣ ва истифодаи онҳо дар қорҳои маълумотӣ-библиографӣ, иттилоотӣ-библиографӣ ва тавсиявӣ-библиографӣ бошад;

– ҳангоми тарҳрезии лоиҳаи таҳияи дастури библиографӣ ба инобат гирифтани теъдоди нашр ва мувофиқати он ба шумораи китобхонаҳо ва марказҳои библиографӣ;

– созмондиҳӣ ва баргузории таҳқиқоти сотсиологӣ барои омӯзиши мутобиқати китобҳои тавассути дастурҳои библиографӣ пешниҳодшуда ба мазмуни фонди китобхонаҳои мамлакат ва таҳияи тавсияҳои мушаххас чиҳати бартараф намудани ин номувофиқӣ;

– эҳёи таҷрибаи муфид ва ибратомӯзи таҳияи дастурҳои библиографии солҳои 1960-1990 интишорёфта ва мавриди истифода қарор додани он чиҳати баланд бардоштани сатҳу сифати эҷоди дастурҳои мухталифи библиографӣ.

Дар заминаи натиҷаҳои аз таҳқиқоти мазкур бадастомода мавзӯҳои зерин минбаъд метавонанд ба ҳайси таҳқиқоти ҷудогона мавриди омӯзиш қарор гиранд:

- «Нашри китоб дар Тоҷикистон дар солҳои 1960-1990»;
- «Ташаккул ва марҳилаҳои инкишофи библиографияи адабиёти тиб дар Тоҷикистони шуравӣ»;
- «Фаъолияти библиографии китобхонаҳои соҳавии Тоҷикистон дар солҳои 1960-1990»;
- «Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар даври шуравӣ».

ФЕҲРИСТИ

ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Надиров, С. Инъикоси осори Пешвои миллат дар нишондиҳандаҳои библиографӣ [Матн] / С. Надиров, Қ. Абдурахимзода // Идоракунии давлатӣ. – 2020. – № 3 (47). – С. 243-252. ISSN 2664-0651

[2-М]. Надиров, С. Марҳилаҳои рушди библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] / С. Надиров // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – № 1 (53). – С. 43-55. ISSN 2306-6423

[3-М]. Нодирзода, С. Омилҳои инкишофи библиографишиносии тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёмномаи фарҳанг. – 2022. – № 1(57). – С. 60-72. ISSN 2306-6423

[4-М]. Нодирзода, С. Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С. Нодирзода, С. Шосаидзода // Паёми донишкадаи забонҳо. – 2022. – № 3(47). – С. 174-181. ISSN 2226-9355

[5-М] Нодирзода, С. Библиографияи Тоҷикистон: вазъ ва дурнамо [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2024. – № 3 (7). – С. 141-148. ISSN 2959-7803

II. Дастурҳои таълимию методӣ ва библиографӣ

[6-М]. Омӯзиши Таснифоти даҳгонаи универсалӣ: дастури таълимӣ [Матн] / мураттибон: С. Надиров, Г. Маҳмудов, М. Зиёев; зери назари С. Надиров; муҳаррирон М. Баёнов, Ҳ. Амриддин. – Душанбе, 2021. – 136 с.

[7-М]. Библиографияи библиографияи Тоҷикистон: нишондихандаи библиографӣ (1960-1990) [Матн] / мураттиб С. С. Нодирзода; муҳ. Ш. Комилзода; зери назари С. Ҳ. Шосаидзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

[8-М]. Библиографияи матбуоти даврии тоҷик [Матн]: матбуоти маҳаллии Тоҷикистон дар солҳои 30-юми садаи XX / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир Ф. Аминов. – Душанбе, 2024. – 286 с.

III. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ

[9-М]. Надиров, С. Таҳқиқи афкори библиографишиносии тоҷик [Матн] / С. Надиров // Китобдорӣ. – №2-3 (08). – 2017. – С. 40-42.

[10-М]. Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С.Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107. ISSN 2616-8944

[11-М]. Надиров, С. Назаре ба таърихи эҳёи хадамоти библиографӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Масъалаҳои таҷдиди хадамоти библиографӣ дар фаъолияти кории китобхонаҳои Тоҷикистон: маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 2-3 майи соли 2019 / мураттибон: Б. Бойзода, Г. Бутаева, У. Мирзоев. – Душанбе, 2019. – С.101-104.

[12-М]. Надиров, С. Эҳёи библиографияи давлатии тоҷик заминае дар рушди тарғиби осори фарҳанги миллӣ [Матн] // Масъалаҳои рушди фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонишавӣ дар шароити соҳибистиклолии кишварҳои ИДМ: маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ, 26-27 апрели соли 2019 / мураттиб Р. Амиров. – Душанбе, 2019. – С.536-544.

[13М]. Надиров, С. Библиография ва нақши он дар рушди фаъолияти ноширӣ [Матн] // Полиграфия: ҳолат ва рушди дурнамои он: маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалӣ, 13 апрели соли 2020 / Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.334-337.

[14-М]. Надиров, С. Раванди ҷаҳонишавии фазои иттилоотии ҷомеа дар самти хадамоти китобдорӣ [Матн] // Татбиқи технологияи иттилоотию телекоммуникатсионӣ дар ташаккули Ҳукумати электронӣ ва саноатикунории кишвар: маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ, 7-уми майи соли 2020 / Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.407-409.

[15-М]. Надиров, С. Рушди библиографинамоии осори Пешвои миллат дар даврони ҷаҳонишавӣ [Матн] // Нақши Пешвои миллат дар рушди фарҳанги миллӣ: маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ бахшида ба Рӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13-уми ноябри соли 2020 / ДДФСТ ба номи М.Турсунзода. – Душанбе: Нури моҳтоб, 2020. – С.127-135.

[16-М]. Надиров, С. Ташаккулёбии библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Фаъолияти китобдори дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби IX / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Абдурахимзода; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – С. 334-325.

[17-М]. Надиров, С. Нақши библиографияи тавсиявӣ дар ташаккулёбии маънавиёти ҷомеа [Матн] // Дастовардҳои соҳаи китобдорӣ дар 30 соли даврони Истиқлолияти давлатӣ: маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 25-юни соли 2021 / мураттибон: Т. Х. Холиқов, Г. Бутаева, З. Салимзода. – Душанбе, 2021. – С.186-190.

[18-М]. Нодирзода, С. Рисолати таърихӣ «Хонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 4 / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир С. Пиров. – Душанбе, 2021. – С. 62-69.

[19-М]. Надиров, С. Из истории развития таджикской рекомендательной библиографии в 1960-1990 годы [Текст] // Россия – Таджикистан – Узбекистан: Молодежь и развитие духовной культуры общества: актуальные проблемы и перспективы их решения: сб. материалов междунар. науч. конф. / сост. Б. С. Сафаралиев, М. Р. Холов. – Душанбе, 2022. – С.369-378.

[20-М]. Нодирзода, С. Заминаҳои пайдоиш ва таҳаввули назария ва амалияи библиографияи тоҷик [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 5 / Мураттибон С. Нодирзода, М. Баёнов; Муҳаррирон С. Пиров, О.Титова. – Душанбе, 2022. – С. 42-73.

[21-М]. Нодирзода, С. Дастовардҳои библиографияи тоҷик дар даврони Истиқлол [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 6 / Мураттибон С. Нодирзода, М. Баёнов; Муҳаррирон М. Ҷураев, О.Титова. – Душанбе, 2023. – С. 18-26.

[22-М]. Нодирзода, С. Саҳми Хонаи китобҳои Тоҷикистон дар рушди библиографияи умумитарҷеӣ тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2023. – №4. – С. 94-106.

[23-М]. Нодирзода, С. Инъикоси адабиёти бачагона дар дастурҳои библиографии МД «АМ СБРСК – Хонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Аниси кунҷи танҳои китоб аст: маҷмӯаи илмӣ-методӣ барои созмондихандагони «Фестивали ҷумҳуриявӣ ҳафтаи китоби қудаконро наврасони Тоҷикистон» / А. Саторова, Г. Азизова. – Душанбе, 2024. – С.106-114.

[24-М]. Нодирзода, С. Рақамгардонӣ ва бунёди бойгонии электронии нусхаҳои ҳатмии ватанӣ дар Хонаи китоби Тоҷикистон [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2024. – № 1 (5). – С. 42-50.

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ И
ИСКУССТВ ИМЕНИ МИРЗО ТУРСУНЗАДЕ**

На правах рукописи

УДК 16 (575.3) «1960/1990»

ББК 78.5 (2Т)

Н 72

НОДИРЗОДА САЙЗАРОВ САЙАЛИ

**ТРАНСФОРМАЦИЯ И РАЗВИТИЕ ПРОЦЕССОВ ТАДЖИКСКОЙ
БИБЛИОГРАФИИ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (1960-1990 гг.):
ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора
по специальности 6D091000 – Библиотечное дело (6D091001 –
Библиотековедение, библиографоведение и книговедение)

Душанбе – 2025

Диссертация выполнена на кафедре библиотековедения и библиографоведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Научный руководитель: **Шосайдзода Сафар Хасан** – кандидат педагогических наук, доцент кафедры библиотековедения и библиографоведения ГОУ «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде»

Научный руководитель: **Сафаралиев Бозор Сафаралиевич** - доктор педагогических наук, профессор кафедры социально-культурной деятельности Челябинского государственного института культуры

Камолзода Сайфиддин – кандидат педагогических наук, заместитель директора по научной работе, информационным ресурсам и обслуживанию пользователей Государственного учреждения «Национальная библиотека» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Ведущая организация: Научно-исследовательский институт культуры и информации Министерства культуры Республики Таджикистан

Защита диссертации состоится _____ 2025 года, в ____ часов на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-081 при Государственном образовательном учреждении «Таджикский государственный институт культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде» (по адресу: 734032, Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Борбад, 73а).

С содержанием диссертации можно ознакомиться в научной библиотеке Таджикского государственного института культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде и на сайте www.ddst.tj.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2025 года.

**Ученый секретарь
Диссертационного совета,
кандидат педагогических наук**

Рахмонов А.А.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Изучение разных этапов истории, сохранение и почитание исторической памяти, осознание исторической правды непосредственно создаёт условия для процесса национального самопознания. В связи с этим Президент Республики Таджикистан, Основатель мира и национального единства – Лидер нации, уважаемый Эмомали Рахмон справедливо подчеркнул: «На нынешнем этапе, когда одной из важнейших задач в жизни нашего общества является развитие процесса формирования и укрепления самопознания и национального единства, особенно остро ощущается потребность народа нашей страны в возрождении и восстановлении исторической памяти, культурных и научных памятников прошлого нашего народа».¹

Фактически, после распада Советского Союза и создания Содружества Независимых Государств, Таджикистан, как и другие постсоветские страны, обрёл независимость и предпринял уверенные шаги в построении демократического, правового и светского общества. Этот процесс потребовал пересмотра научных, литературных и культурных ценностей советской эпохи с учётом требований периода независимости. В связи с этим, возрос интерес к изучению истории и культуры таджикского народа, и в этом контексте особое значение приобрело изучение периодов становления и развития таджикской библиографии в 1960-1990 годы. Это дало возможность исследователям и историкам проследить на страницах прошлой и настоящей истории достижения, проблемы и недостатки с новой точки зрения.

Изучение состояния исследований по выбранной теме показало, что этапы становления, развития, проблемы и достижения таджикской библиографии в 1960-1990 годы XX века в истории таджикской библиографии всесторонне не изучены. Кроме того, большинство работ, посвящённых данной теме, устарели по содержанию и не дают соответствующих ответов на поставленные вопросы. Поэтому изучение этапов становления и развития таджикской библиографии в 1960-1990 годы является своевременным и имеет научное и практическое значение для определения перспектив развития библиографии как с социальной, так и с исторической точек зрения.

Важность исследования данной темы проявляется в том, что изучение и изыскание опыта библиографической деятельности библиотек и библиографических центров в 1960-1990 годы XX века создают условия для обоснования истории появления, этапов развития теории и практики таджикской библиографии и помогают выявить и уточнить проблемы, достижения и перспективы его развития.

Также актуальность исследования проявляется в рассмотрении и исследовании следующих вопросов:

– во-первых, изучение и обобщение библиографической деятельности библиотек и библиографических центров Советского Таджикистана по библиографированию печатных произведений закладывает основу историографии основных периодов развития таджикской библиографии;

¹ Рахмон, Э. Выступление на встрече с представителями интеллигенции страны на тему «Общество и миссия интеллигента», 20.03.2009, город Душанбе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.president.tj/event/speeches/1158> (дата использования 10.03.2022).

– во-вторых, впервые будет рассмотрена деятельность государственных учреждений, которые в соответствии с законодательством республики получают, регистрируют и хранят обязательные бесплатные экземпляры документов как неотъемлемую часть таджикской национальной библиографической системы;

– в-третьих, исследование способствует определить ценность и место библиографического мышления в развитии теории и практики отрасли;

– в-четвертых, изучение и исследование библиографических произведений, изданных в 1960-1990 годы, создаёт благоприятные условия для классификации библиографических пособий по содержанию, типу, форме и жанру;

– в-пятых, анализ библиографических изданий помогает определить и сравнить фактическое положение книгоиздания в республике и его отражение в библиографических пособиях.

Степень изученности и исследования темы. По вопросам исследований были написаны отдельные труды и множество научных статей российских учёных: О. П. Коршунов, М. Г. Вохрышева, А. Я. Барсук, Д. Ю. Теплов, М. А. Брискман, Д. Я. Коготков, Е. К. Беспалова, И. Г. Моргенштерн, Б. Т. Уткин, А. А. Гречихин, Г. Л. Левин, белорусский исследователь В.Е. Леончиков, туркменский исследователь А. Язбердиев и таджикские учёные: Р. Шарофзода, А. Х. Рахимов, Н. А. Сайфулина, Г. А. Мушеёв, С. Р. Мухиддинов, А. Ю. Юнусов, Ш. К. Тошев (Комилзода), К. Б. Буриев (Абдурахимзода), Л. Г. Козырева, З. М. Шевченко, К. Авгонов (Гуломзода), С. Гуломшоев, видные специалисты в области таджикского библиотечного дела Р. О. Талман, Л. В. Турсунова, Г. Б. Махмудов и другие.

В частности, в нашем исследовании, опираясь на работы российских учёных А. Я. Барсук¹ и М. Г. Вохрышевой² с целью выделения относительно устойчивых элементов в классификации видов библиографии: государственная, научно-вспомогательная и рекомендательная библиография, эта «триада», предложенная ими и другими российскими учёными, была принята как наиболее распространённый вариант классификации видов библиографии по общественному назначению.

В Таджикистане вопросам таджикской библиографии, в том числе истории таджикской библиографии в советский период, посвящены кандидатские диссертации Р. Шарофзода, А. Рахимова, Ш. Тошева (Комилзода), С. Муаззазова, С. Мухиддинова и К. Буриева (Абдурахимзода).

В диссертации Р. Шарофзода³ впервые были исследованы теоретические вопросы таджикской литературной библиографии и литературоведения, а также изучены особенности отражения художественной литературы и литературоведения в научно-вспомогательных и рекомендательных библиографических пособиях, издававшихся до 60-х годов XX века.

¹ Барсук, А. И. Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин. – М., 1975. – 206 с.

² Вохрышева, М. Г. Библиографическая деятельность: структура и эффективность. – М., 1989. – 199 с.

³ Шарофов, Р. Некоторые проблемы развития национальной литературной библиографии в республиках Средней Азии (на материалах Таджикской ССР) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 14.00.33 / Рахимджон Шарофов. – М.: Мос. Гос. ин-т культуры, 1970. – 22 с.

В кандидатской диссертации А. Рахимова¹ проанализированы все формы, виды и жанры библиографических пособий, изданных до 70-х годов XX века, связанных с общественными науками.

Кандидатская диссертация Ш. Тошева (Комилзода)² принадлежит к одной из самых актуальных проблем таджикской библиографии – библиография литературы для детей и подростков, в которой впервые были изучены и исследованы библиографии, предназначенные для школьников и руководителей их образовательного процесса (родителей, воспитателей детских садов, учителей, библиотекарей).

В кандидатской диссертации С. Муаззазова³ изучены вопросы создания автоматизированного рабочего места библиографа-специалиста в условиях научно-технических библиотек.

Исследователь С. Мухиддинов в своей кандидатской диссертации⁴ рассмотрел культурно-исторические и теоретико-методические аспекты библиографии персидско-таджикской миниатюры, а также, учитывая важность объекта исследования, включил в исследовательскую тематику и вопрос о появлении научно-вспомогательных библиографических справочников по истории искусств.

В диссертации С. Гуломшоева,⁵ имеющей отношение к изучению истории библиотек ГБАО, исследователь проанализировал только библиографические пособия, относящиеся к Бадахшанскому региону.

Кандидатская диссертация М. Мамадазимовой⁶ посвящена исследованию истории создания Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформации в период 1933-2013 гг.

В 3-м параграфе второй главы диссертации исследователь подчёркивает роль библиотеки в просвещении граждан страны и приводит сведения о библиографической деятельности библиотеки в составлении рекомендательных списков литературы, библиографических указателей, организации тематических картотек и выполнению библиографических справок. Также в этом параграфе диссертации исследователь отмечает, что библиотека с 1962 года издаёт серию библиографических пособий под названием «ГЭС Таджикистана» в целях

¹ Рахимов, А. Х. Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития [Текст]: дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / А. Х. Рахимов. – Л., 1982. – 255 с.

² Тошев, Ш. К. Литературно-художественная рекомендательная библиография как средство интернационального и патриотического воспитания детей и подростков (На примере Тадж. ССР) [Текст]: дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / Ш. К. Тошев. – М.: МГИК, 1989. – 231 с.

³ Муаззазов, С. Разработка автоматизированного рабочего места библиографа-эксперта в научно-технической библиотеке [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Муаззазов. – М.: МГИК, 1992. – 16 с.

⁴ Мухиддинов С. Библиографирование персидско-таджикской миниатюры: культурно-исторический и теоретико-методический аспекты: автореф. дис... канд. пед. наук: 05.25.03 / С. Мухиддинов. – М.: МГИК, 1993. – 16 с.

⁵ Гуломшоев, С. История библиотечного дела в ГБАО [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / С. Гуломшоев. – Душанбе, 2007. – 157 с.

⁶ Мамадазимова, М. М. Становление Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформация в период с 1933 по 2013 гг. [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М. М. Мамадазимова. – Душанбе, 2019. – 185 с.

удовлетворения информационных потребностей строителей гидроэлектростанций республики.¹

Тем не менее, в данных диссертациях, в которых обсуждаются вопросы библиографирования литературы различных отраслей науки в советский период, специально не рассмотрены этапы формирования и развития таджикской государственной, научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии в период 1960-1990 гг.

Также в выполненных исследованиях не проанализировано фактическое положение библиографической деятельности крупнейших библиотек республики и библиографических центров по подготовке и изданию библиографических пособий в 1960-1990 годы.

Более подробную информацию о библиографической деятельности библиотек и библиографических центров страны в 1960-1990 годах представлены в диссертации К. Буриева (Абдурахимзода), в его трудах и научных статьях. Диссертация² на основе изучения печатных и непечатных трудов анализирует библиографические источники, изучает историю таджикской сельскохозяйственной библиографии с древнейших времён до конца 80-х годов XX века. Исследователь продолжал уделять пристальное внимание изучению и исследованию отдельных периодов развития не только таджикской сельскохозяйственной библиографии, но и общей таджикской библиографии в советский период, а отдельными работами и статьями³ обогащал содержание общенациональной таджикской библиографии.

Среди прочего, в статье «Развитие таджикской библиографии в 1960-1980-е годы XX века»⁴ К. Буриева представлены сведения о текущих, ретроспективных научно-вспомогательных и рекомендательных библиографических пособиях Государственной книжной палаты (ныне Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана (далее НАМОСНК – ДКТ), Государственной республиканской библиотеки имени Абулкосима Фирдавси (ныне Национальная библиотека Таджикистана), Центральной научной библиотеки имени Индиры Ганди Национальной академии наук Таджикистана (далее ЦНБ имени И. Ганди НАНТ), Научной библиотеки Государственного университета имени В. Ленина (ныне Национальный университет Таджикистана), Библиотеки сельскохозяйственной научной базы

¹ Мамадазимова, М. М. Становление Национальной библиотеки Республики Таджикистан и её трансформация в период с 1933 по 2013 гг. [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / М. М. Мамадазимова. – Душанбе, 2019. – С.141-142.

² Буриев, К. Библиография земледельческой культуры таджикского народа: автореф. дис... канд.ист.наук: 07.00.09 / К. Буриев. – Душанбе, 2000. – 22 с.

³ Буриев, К.Б. История таджикской библиографии (с древнейших времён до конца 80-х гг. XX века) / под общей ред. С. Р. Мухиддинова. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 176 с.; Бӯриев, Қ. Б. Таърихи библиографияи тоҷик (аз замони қадим то ибтидои асри XXI) / муҳаррир: Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 260 с.; Бӯриев Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1980-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.468-513; Бӯриев Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1980-1991-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.514-558.

⁴ Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1980-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. –С.468-513.

Государственного института сельского хозяйства Таджикистана, Научной медицинской библиотеки Государственного медицинского института Таджикистана и других библиографических центров. В то же время автор обратил внимание учёных в этой области на изучение неисследованных вопросов. В частности, он отметил, что до сих пор «библиографическая деятельность большинства отраслевых библиотек научно-исследовательских институтов системы Академии наук и отраслевых академий» не изучены с точки зрения библиографической науки.¹ Исследователь К. Буриев развил эту мысль в другой своей статье² и на основе анализа библиографий, опубликованных в период 1980 - 1991 годов, пришёл к выводу, что библиографическая деятельность развивалась в 80-е годы XX века, несмотря на существовавшие проблемы, и что её развитию способствовали семь факторов: во-первых, централизация библиотек республики и усиление деятельности библиографических отделов областных библиотек и создание в них краеведческих уголков; во-вторых, укрепление материально-технической базы библиотек; в-третьих, усиление методического и библиографического управления во всех публичных библиотеках республики со стороны крупнейших библиографических центров республики, таких как РГБ им. А. Фирдавси и обеспечении их наличием различных методических и библиографических пособий, путеводителей, памяток и нормативных документов; в-четвертых, повышение профессионального библиографического мастерства библиотекарей областных и сельских библиотек путем использования «Календарных планов» издательств и списков новой литературы библиотек и информационных центров; в-пятых, систематическое использование системы текущих и ретроспективных библиографических указателей в библиографическом обслуживании и организации различной библиотечной деятельности; в-шестых, организация семинаров и курсов повышения квалификации, оказание методической помощи профессиональными специалистами библиотекарям и библиографам областных и сельских библиотек; в-седьмых, подготовка профессиональных специалистов средними профессиональными и высшими учебными заведениями отечественного и зарубежного библиотечного дела.³

Анализ работ К. Буриева, который по охвату периода исследования больше связан с выбранной нами темой, показал, что исследователь рассматривает библиографическую деятельность библиотек и библиографических центров в 1960-1990 годы, и усердно работал над розысканием и группировкой серии библиографических пособий, изданных в 1960-1990 годах и наметил дальнейшее развитие библиографической деятельности библиотек и библиографических центров.

¹ Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1980-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.509-510.

² Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1980-1991-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.514-558.

³ Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи тоҷик дар солҳои 1980-1991-уми асри XX // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С.550-552.

В то же время стоит отметить, что в работах и статьях исследователя К. Буриева не уделялось достаточного внимания анализу содержания библиографических пособий с точки зрения библиографической оценки предлагаемых произведений, основных критериев выбора и отбора литературы, описания и её особенностей, с учётом определения целевого и читательского назначения пособия, достижения и недостатки библиографических работ.

Отдельные статьи специалистов и исследователей¹ посвящены изучению вопросов национальной библиографии и деятельности Государственной книжной палаты республики.

Также вопросы, связанные с развитием таджикской государственной, научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии, отражены в учебниках и учебных пособиях «Таджикская литературная библиография»², «Библиографо-

¹ Ибрагимов, С. В книжной палате республики // Коммунист Таджикистана. – 1960. – 13 декабря; Ахмадова, М., Начмиидинов, А. Палатаи давлатии китобҳо // Тоҷикистони Советӣ. – 1966. – 13 май; Морозова, Г. В Книжной палате (Тадж. ССР) // Коммунист Таджикистана. – 1966. – 27 января; Шевченко, З.М. Из истории библиографической работы в Таджикистане // Изв. АН ТаджССР. Отд-ние. общ. наук. – 1962. – Вып.3. – С. 94-104; Маторин, П. Сокровищ палата [О Книжной палате республики] // Коммунист Таджикистана. – 1974. – 24 ноября; Мирон, С., Кукушкина Р. Махзани нахрияҳои республика (Ба муносибати 40-солагии таъсисёбии Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон) // Коммунисти Тоҷикистон. – 1975. – № 8. – С. 94-95; Мирон, С. Фонди тиллоии республика: [Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон] // Тоҷикистони Советӣ. – 1975. – 28 август; Мирон, С. М., Кукушкина, Р. А. 40 лет Книжной палате Таджикской ССР // Сов. библиография. – 1975. – №5. – С. 17-21; Бобочонов, Р. Хазинаи дониш: [Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон] // Тоҷикистони советӣ. – 1975. – 19 ноябр; Мушеев, Г. Солномаи матбуоти РСС Тоҷикистон ва баъзе масъалаҳои беҳтарнамоеи самаранокӣ он / Г. Мушеев // Библиографияшиносии Тоҷикистон. – Душанбе, 1981. – С. 92-97; Мушеев, Г. К вопросу о создании репертуара таджикской национальной печати / Г. Мушеев // Некоторые проблемы развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. – С. 17-47; Норкалаев, И.С., Музринская, А.И. Библиография Таджикистана на современном этапе / И.С.Норкалаев, А.И.Музринская // Библиотековедение. Библиография. История таджикской книги: сборник статей. – Душанбе, 1981. – С. 113-118; Курамшина, Н. А. Некоторые вопросы развития текущей библиографической информации по общественным наукам в Таджикистане / Н. А. Курамшина // Некоторые проблемы развития таджикской библиографии: сборник статей. – Душанбе, 1973. – С. 48-67; Курбанов, А. Панҷох соли пуршараф: Ба муносибати 50-солагии Палатаи дав. китобҳои республика // Адабиёт ва санъат. – 1986. – 23 январ; Курбанов, А. Книжной палате – полвека // Коммунист Таджикистана. – 1986. – 9 января; Абдуллоев, С., Гуломшоев, С. Махзани маърифат. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 100 с.; Бӯриев, Қ.Б. Хонаи китоби Тоҷикистон: таърих, вазъ ва мушкилот // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VI: маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С. 348-355; Бӯриев, Қ.Б. Фаъолияти библиографии “Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон” // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII: маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2018. – С. 268-283; Буризода, Қ. Сарчашмаҳо оид ба таърих, вазъ ва фаъолияти “Агентии миллии Созмони байналмилалӣ рақамгузории стандарти китоб – Хонаи китоби Тоҷикистон” // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII: маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2019. – С. 414-444; Буризода, Қ.Б. Инъикоси фаъолияти Хонаи китоби Тоҷикистон дар матбуоти илмӣ хориҷӣ // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – С. 33-53; Бӯриев, Қ.Б. Рушди библиографияи давлатии тоҷик // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – С. 39-53; Комилзода, Ш. Хонаи китоби Тоҷикистон – маркази библиографияи давлатӣ / Ш. Комилзода // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – С. 18-22; Махмудов, Г. К вопросу изучения государственной библиографии в свете новых требований / Г. Махмудов // Культура и личность в свете обновления общества. – Ташкент, 1991. – С. 69-71; Махмудов, Г. Состояние текущей государственной библиографии в Таджикистане / Г. Махмудов // Тезисы научно-практической конференции молодых учёных и специалистов 13-14 апреля 1989 г.. – Душанбе, 1989. – С. 98-99; Титова, О. В. Книжная палата Таджикской ССР – центр государственного статистического учёта печатной продукции / О. В. Титова // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – С. 23-38; Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 / С.Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107; Нодирзода, С. Рисолати таърихӣ “Хонаи китоби Тоҷикистон” // Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо. Китоби 4 / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир С. Пиров. – Душанбе, 2021. – С. 62-69.

² Шарофов, Р. Библиографияи адабии тоҷик: китоби дарсӣ барои факултети китобхонавии Институти давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода / Р. Шарофов. – Душанбе, 1988. – 200 с.

ведение»¹, «Библиографическая деятельность в библиотеках»², «Библиография литературы для детей и подростков»³, «Библиография сельского хозяйства Таджикистана»⁴, «Библиография краеведческой литературы»⁵.

В этих учебниках авторы, учитывая общие и отраслевые особенности таджикской библиографии, уделяли больше внимания изучению вопросов истории, теории и методики библиографирования литературы.

Исследование актуальных проблем таджикской библиографоведческой науки отражены также в научных сборниках Национальной библиотеки Таджикистана (далее НБТ)⁶, Таджикского государственного института культуры и искусств имени Мирзо Турсунзаде⁷, НАМОСНК – ДКТ⁸, Научно-исследовательского института культуры и информации (далее НИИКИ). Например, по важным вопросам таджикской библиографоведческой науки и особенностям развития разных видов таджикской библиографии были высказаны интересные мнения исследователей в области библиотечного дела в серии научного сборника «Библиотечная деятельность в Таджикистане», 9 выпусков которой были опубликованы НИИКИ.

В частности, в серии книг НИИКИ «Библиотечная деятельность в Таджикистане» изучаются и обсуждаются важные теоретические и практические вопросы таджикской библиографии, а также особенности

¹ Махмудов, Г. Библиографияшиносӣ : китоби дарсӣ / Г. Махмудов, Қ. Фуломзода; зери назари Х. Усмонзода; муҳаррир Б. Холов; масъули чоп З. Шариф. – Душанбе: Истеъдод, 2019. – 232 с.

² Авғонов, Қ. Фаъолияти библиографӣ дар китобхонаҳо: китоби дарсӣ / Қ. Авғонов, Г. Махмудов; муҳаррир М. Юсупова; зери назари Қ.Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 185 с.

³ Комилзода, Ш. Библиографияи адабиёт барои кӯдакон ва наврасон : мавод барои омӯзиши фан / Ш. Комилзода; зери назари Қ. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 128 с.

⁴ Бӯриев, Қ.Б. Библиографияи кишоварзии тоҷик: мавод барои омӯзиши фан / Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир С.Х. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 160 с.

⁵ Мухиддинов, С. Библиографияи кишваршиносии Тоҷикистон (давраи шуравӣ): китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносии ДДСТ ба номи М. Турсунзода / С. Мухиддинов; муҳаррир Қ. Бӯриев. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 160 с.

⁶ Баъзе масъалаҳои китобшиносии тоҷик [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / КДР ба номи А. Фирдавсӣ. – Душанбе, 1973. – 142 с.; Вопросы развития таджикской национальной библиографии: материалы респ. науч.-теорет. конф., октябрь 1970 г. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 96 с.; Китобхонашиносӣ ва библиографияи Тоҷикистон: маҷмуаи мақолаҳо / муҳаррир – тарт. Р. Шарофов. – 1977. – 108 с.; Китобхонашиносӣ. Библиография. Таърихи китоби тоҷик [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мух.: С.Н. Гоибназаров, А.Ю. Юнусов, Л.Г. Козырева. – Душанбе: Ирфон, 1981. – 144 с.; Проблемаҳои ташкилнаомӣ ва баландгардонии самаранокӣ хизмати китобхонавию библиографӣ ба аҳолии Тоҷикистон [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо. – Душанбе, 1986. – 137 с.; Проблемаҳо ва пешомадҳои таъмини ахборотию библиографияи иқтисодиёт ва маданияти Тоҷикистон [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / тарт. Л.Г. Козырева; зери назари номзади илмҳои педагогӣ А.Х. Рахимов. – Душанбе, 1989. – 136 с.; Китобхонаи миллии Тоҷикистон [Матн]: ҷашнома / таҳияи Р. Шарофзода. – Душанбе, 1993. – 96 с.

⁷ Библиографияшиносии Тоҷикистон [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / ИДСТ ба номи М. Турсунзода. – Душанбе, 1981. – 99 с.

⁸ Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 1 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 1] [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир М. Алиев. – Душанбе: Кайҳон, 2018. – 208 с.; Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 2 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 2] [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррирон: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2019. – 320 с.; Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 3 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 3] [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб Қ. Б. Бӯризода; муҳаррирон: М. Алиев, О. Титова. – Душанбе: Кайҳон, 2020. – 316 с.; Библиографияшиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон. Китоби 4 [Библиографоведение и книговедение в Таджикистане. Книга 4] [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттибон ва муаллифи пешгуфтор С. Нодирзода, М. Баёнӣ; муҳаррирон: С. Пиров, О. Титова. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 320 с.

разработки различных видов библиографических пособий. На сегодняшний день в 9-ти выпусках этой серии¹ опубликовано 72 статьи и 6 рецензий.

В то же время вопросы таджикской национальной библиографии нашли отражение на страницах специализированного журнала «Китобдор» («Библиотекарь»).

В 11-ти номерах журнала «Китобдор» (2006-2015 гг.) опубликовано 14 статей по вопросам истории, теории и практики таджикской библиографии, организации справочно-библиографического аппарата, методики составления библиографических пособий, библиографического обслуживания, использования библиографических пособий в руководстве чтения, изучении и пропаганде библиографических знаний. Среди них опубликованы статьи «История развития таджикской библиографической информации»,² «Научно-вспомогательная и рекомендательная библиография для детей и подростков»,³ «Особенности каталогизации рукописных книг»⁴ и другие.

Таким образом, комплексное изучение источников по данной теме показало, что на сегодняшний день данная тема, особенно история таджикской библиографии 1960-1990 годов, не исследована. Поэтому диссертационное исследование «Этапы становления и развития таджикской библиографии в советский период: проблемы и достижения (1960-1990 годы)» способно создать условия для решения существующих проблем и внести вклад в развитие теории и практики таджикской библиографии.

Связь работы с программами (проектами) и научными темами. Диссертация связана с «Приоритетными направлениями научных и научно-технических исследований в Республике Таджикистан на 2021-2025 годы» (Постановление Правительства Республики Таджикистан от 26.09.2020, № 503), основными принципами разработки «Национальной стратегии Республики Таджикистан на период до 2030 года» (Постановление Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 1.12.2016, № 636), «Государственной программой развития учреждений культуры Республики Таджикистан на 2021-2025 годы» (Постановление Правительства Республики Таджикистан от 3.04.2021, №

¹ Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: хрестоматия / мураттибон С. Ҳ. Шосаидов, Қ. Б. Бӯриев. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – 200 с. ; Фаёлияти китобдорӣ дар замони истиқлолият [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир С. Шосаидов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2012. – 225 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ.Б. Бӯриев; муҳаррирон С.Ҳ. Шосаидов, Б. С. Холов. – Китоби III. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 172 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир С.Ҳ.Шосаидов. – Китоби IV. – Душанбе: Истеъдод, 2013. – 184 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / таҳияи Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир С. Ҳ. Шосаидов. – Китоби V. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 240 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ.Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Китоби VI. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 640 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII. [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Бӯриев; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 480 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VIII [Матн]: маҷмуаи мақолаҳо / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Буризода; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 636 с.; Фаёлияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн] / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Абдурахимзода / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – Китоби IX. – 480 с.

² Шарофзода, Р. История развития таджикской библиографической информации // Китобдор (Библиотекарь). – 2008. – №1(3). – С.29-32.

³ Комилзода, Ш. Библиографияи илмию ғирасон ва тавсиявӣ барои кӯдакон ва наврасон / Ш. Комилзода // Китобдор. – 2011. – №1-2(9). – С.32-40.

⁴ Бокиев, А. Вижагиҳои феҳристиғории нусхаҳои хаттӣ / А. Бокиев // Китобдор. – 2013. – №1-3(10). – С.37-39.

115) и способствует реализации её соответствующих положений. Также, диссертация выполнена в рамках научно-исследовательской работы кафедры библиотекovedения и библиографоведения ГОУ «ТГИКИ им. М. Турсунзаде» и научной темы «Научные исследования архива «Книжной палаты Таджикистана», в которой рассматривается организация полного репертуара национальной книги, электронный каталог «Книга Республики Таджикистан» и «Периодическая печать Республики Таджикистан» на 2018-2021 годы» при ГУ «Национальное агентство Международной организации стандартной нумерации книги – Дом книги Таджикистана».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования: исследование процессов трансформации и развития таджикской библиографии в 1960-1990 годы и определение перспектив её развития в настоящее время.

Задачи исследования:

- изучение основ становления, развития и трансформации таджикского библиографоведения в советский период (1960-1990 гг.);
- анализ библиографической продукции, изданной в 1960-1990 гг. и её классификация по содержанию, виду, форме и жанру библиографических указателей;
- исследование основ трансформации и развития таджикской государственной библиографии в 1960-1990 гг.;
- изучение периодов возрождения и развития таджикской научно-вспомогательной библиографии;
- исследование основных направлений развития таджикской рекомендательной библиографии в советский период;
- сбор, обработка и составление библиографического указателя «Библиография библиографии Таджикистана в 60-90-х гг. XX века»;
- выявление имеющихся недостатков и разработка рекомендаций по дальнейшему изучению темы.

Объект исследования – таджикская библиография во второй половине XX века.

Предмет исследования – процессы трансформации и развития таджикской библиографии в советский период (1960-1990 гг.).

Гипотеза исследования – изучение процессов трансформации таджикской библиографии в советский период для её дальнейшего развития – становится целенаправленным только в том случае, если:

- выявить процессы трансформации и развития таджикской государственной, научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии в 1960-1990 годы;
- применить творческий подход к теории и практике таджикской библиографии советского периода, её анализу и рассмотрению в условиях суверенитета;
- более глубоко изучить методику разработки библиографических указателей библиотек и библиографических центров советского периода;

- усовершенствовать библиографическую деятельность периода независимости на основе достижений библиографии советского периода;
- классифицировать библиографическую продукцию, изданную с 1960 года по 1990 год по содержанию, виду, форме и жанру библиографических указателей;
- разработать и издать библиографический указатель «Библиография библиографии Таджикистана (1960-1990)»;
- на основе исследований и выводов, сделанных в ходе изучения деятельности библиографических центров советского периода, разработать и представить конкретные рекомендации по совершенствованию библиографической деятельности библиотек Таджикистана в период независимости.

Хронологические рамки исследования, относящиеся к одному из важных периодов развития таджикской библиографии в советское время, охватывают с 1960 года по 1990 год.

Теоретические основы исследования. Теоретическую основу исследования составили научные труды зарубежных библиографоведов, в том числе: О.П. Коршунов, М.Г. Вохрышева, А.И. Барсук, Д.Ю. Теплов, М.А. Брискман, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова, И.Г. Моргенштерн, Б.Т. Уткин, А.А. Гречихин, Г.Л. Левин, В.Е. Леончиков, А. Язбердыев и отечественных библиографоведов: Р. Шарофзода, А.Х. Рахимов, Н.А. Сайфулина, Г.А. Мушеев, С.Р. Мухиддинов, А.Ю. Юнусов, Ш.К. Тошев (Комилзода), К.Б. Буриев (Абдурахимзода), Л.Г. Козырева, З.М. Шевченко, К. Авгонов (Гуломзода), С. Гуломшоев, Р.О. Тальман, Л.В. Турсунова, Г.Б. Махмудов. В то же время, исследование опирается на труды государственных и общественных деятелей, профессиональных библиографов, а также на другие традиционные и электронные материалы.

Методологические основы исследования. В ходе исследования использовались методы теоретико-исторического анализа и синтеза источников (изучение и обобщение из научных трудов) библиографоведения и информации по теме; изучение, анализ, сравнение и обобщение деятельности библиографических центров, в том числе по разработке и изданию библиографических пособий, анализа и обобщения научных фактов, нормативно-правовых актов, учебников, учебных программ и методических пособий; также применялись научное наблюдение, интервьюирование экспертов и специалистов, обобщение экспертных заключений, качественный и количественный анализ статистических материалов и специальные методы библиографоведческой отрасли: библиографический поиск, библиографирование, библиографическая группировка, библиографическое информирование.

Эмпирические основы исследования составляют практические отношения автора диссертации к исследуемому объекту: изучение научной литературы, признанные большинством ученых и исследователей отрасли; анализ различных типов, форм и жанров библиографических пособий, изданных в период с 1960 года по 1990 год.

Источниковедческая база исследования. Литературу и источники по теме, использованные в процессе исследования, можно разделить на следующие пять групп:

1. Произведения Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, нормативно-правовые акты, постановления и законы, государственные программы в области библиотечного дела, соглашения и концепции, положения и инструкции, а также статистические данные об области библиотечного дела и книгоиздания.

2. Архивы государственных организаций и учреждений: архивы Министерства культуры Республики Таджикистан, Государственной книжной палаты Таджикской ССР (ныне НАМОСНК – ДКТ), НБТ, ЦНБ им. И. Ганди НАНТ, Государственной республиканской детской библиотеки имени Мирсаида Миршакара (далее ГРДБ имени М. Миршакара), Республиканской научно-медицинской библиотеки Таджикистана (далее РНМБТ), Научной библиотеки Таджикского государственного медицинского университета имени Абуали ибн Сино, Научной библиотеки Таджикского государственного аграрного университета, Научной библиотеки Таджикского национального университета (далее НБ ТНУ).

3. Научные, научно-массовые, учебно-методические работы в области книговедения, библиотекведения и библиографоведения. В эту группу материалов входят монографии, тезисы материалов конференций и симпозиумов, научные сборники, учебники и научно-методические пособия.

4. Различные виды и жанры библиографических пособий Государственной книжной палаты Таджикской ССР, Государственной республиканской библиотеки имени Абулкаси́ма Фирдавси (далее РГБ им. А. Фирдавси), ЦНБ им. И. Ганди НАНТ, ГРДБ им. М. Миршакара, РНМБТ и научных библиотек университетов и институтов республики, которые издавались на протяжении 1960-1990 годов.

5. Научные и научно-массовые статьи журналов «Садои Шарк», «Мактаби совети», «Тоҷикистон», «Занони Тоҷикистон», «Вестник культуры», «Китобдор», «Советская библиография», «Библиотекарь», «Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии» и газеты «Тоҷикистони совети», «Маориф ва маданият», «Газетаи муаллимон», «Комсомоли Тоҷикистон», «Коммунист Таджикистана», «Комсомолец Таджикистана», «Адабиёт ва санъат», «Ленинабадская правда» и «Вечерний Душанбе».

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые на основе широкого круга архивных материалов, печатных источников и большого количества библиографических работ изучены и систематизированы процессы трансформации и развития таджикской библиографии в 1960-1990 годы. Кроме того, для решения поставленных в исследовании задач собрано, обработано и изучено большое количество печатной литературы и неопубликованных материалов, большинство из которых впервые рассмотрено с научной точки зрения. Также, наряду с достижениями рассмотрены имеющиеся недостатки и проблемы в библиографической деятельности библиотек и библиографических центров, выявлены пути их решения для дальнейшего развития библиографии в условиях независимости Таджикистана, разработаны и представлены конкретные рекомендации.

Основные положения, выносимые на защиту:

– обоснование библиографоведения как самостоятельной науки, которая в исследуемый период изучала, рассматривала и анализировала вопросы

развития приоритетных направлений библиографии: организация справочно-библиографического аппарата, методика составления различных видов, форм и жанров библиографических пособий, осуществление справочно-библиографического, информационно-библиографического, рекомендательно-библиографического обслуживания, а также обучение и пропаганда библиографических знаний;

– значительные достижения в развитии таджикской библиографии в 1960-1990 годы во многом обусловлены следующими факторами: увеличение количества издаваемых книг и периодических изданий; создание новых библиотек и внедрение новой системы централизации библиотек; рост информационных потребностей общества; расширение деятельности библиографических центров и библиографических отделов библиотек; подготовка высококвалифицированных специалистов в средних и высших профессиональных учебных заведениях в области библиотечного дела в республике и за рубежом; организация курсов повышения квалификации, переподготовки кадров и обучающих семинаров;

– исследованы и изучены процессы трансформации и развития Государственной книжной палаты Таджикской ССР (далее – ГКПТ), теоретически и научно-методически обоснована её деятельность;

– важность и значимость проведения научных экспедиций по сбору, обработке имеющейся литературы и разработке на её основе новых печатных и электронных библиографических указателей, которые по практическим и интеллектуальным причинам не включены в текущие и ретроспективные библиографические указатели ГКПТ;

– изучен и обобщён богатый опыт библиографических центров, таких как НБТ, ЦНБ им. И. Ганди НАНТ, ГРДБ им. М. Миршакара, Государственная патентно-техническая библиотека, научные библиотеки высших учебных заведений республики, обсуждены и доказаны их место и большой вклад в становление и развитие научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии;

– важные условия трансформации дальнейшего развития таджикской библиографии, которые во многом тесно связаны с укреплением материально-технической базы библиографических учреждений, обеспечением библиографических центров и библиографических отделов библиотек высококвалифицированными специалистами, совершенствованием структуры и увеличением тиражей изданий библиографических пособий с учетом потребностей библиотек и информационных центров, началом выпуска электронных библиографических пособий и их продвижением через сети Интернет.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Библиографическая деятельность библиотек и библиографических центров, особенно рекомендательная библиография, развивалась в 1960-1990 годы по сравнению с другими видами таджикской библиографии, внося значительный вклад в удовлетворение информационных потребностей широких слоев населения, оказание библиографических услуг, пропаганду литературы, эффективные пути

руководства чтением. Этот исторический урок является важным фактором развития таджикской библиографии в период независимости. Результаты исследования в виде научных предложений и выводов предназначены для учёных, специалистов и библиотекарей республики и используются при написании обобщённых монографий по истории таджикской библиографии, учебников и учебных программ для студентов библиотечного и информационного факультетов, разработке концепций, программ развития и государственных проектов. Также результаты исследований могут послужить важным научным ресурсом в осуществлении научно-исследовательской работы учёных и исследователей, соискателей и студентов, способствовать преподавательской деятельности, в том числе чтению лекций по учебным дисциплинам: «Библиографоведение», «История таджикской библиографии», «Методика составления библиографических пособий» и т.д.

Достоверность результатов диссертации обеспечивается правильностью данных, обработкой результатов исследований и объёмом публикаций, научно-практическим анализом и сопоставлением на основе библиографических источников с использованием научных методов, изучением научной литературы и диссертаций по отрасли. Представлены выводы и рекомендации, основанные на научном анализе результатов исследования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема настоящей диссертации соответствует следующим пунктам научной специальности: 6D091000 – Библиотечное дело и шифру научной степени доктора философии (PhD) – доктора по специальности 6D091001 – Библиотековедение, библиографоведение и книговедение:

Подпункт 1.2. 3-го пункта – Библиографоведение: теория библиографической информации, история и историография библиографической деятельности, библиографическая деятельность библиотек, организация справочно-библиографического аппарата, методика составления библиографических пособий, методика библиографического обслуживания, библиографические центры, задачи и основные направления научно-исследовательских работ;

Подпункт 2.7. 3-го пункта – Методология исследования в библиотечном деле и методологические аспекты в библиотечно-библиографической и книговедческой деятельности;

Подпункт 2.9. 3-го пункта – Сравнительные исследования в библиотековедении, библиографоведении и книговедении.

Личный вклад автора в подведении итогов исследования выражается в том, что на основе изучения достоверных источников, анализа большого количества научных работ и материалов, опубликованных в периодической печати, впервые раскрыты этапы формирования и развитие таджикской государственной, научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии в 60-90-е годы XX века. В связи с объектом исследования он впервые собрал различные виды библиографических пособий, изданных в 1960-1990 годах, и составил их в виде полного каталога, состоящего из 5 глав, 6 разделов и 52 подразделов, включающего 1730 библиографических материалов на таджикском и русском языках.¹

¹ Библиография библиография Тоҷикистон: нишондиҳандаи библиографӣ (1960-1990) / мурағиб С. С. Нодирзода; мух. Ш. Комилзода; зери назари С. Ҳ. Шосаидзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

Также, обобщённые результаты исследования, в том числе основные научные выводы диссертации, положения, выносимые на защиту и рекомендации теоретического и практического характера были самостоятельно рассмотрены и подтверждены автором.

Апробация и реализация результатов диссертации. Результаты диссертации были использованы в процессе деятельности библиографических структур библиотек и библиографических центров путём составления и издания библиографических пособий. Основные положения и результаты исследования были использованы исследователем в процессе преподавания предмета «История таджикской библиографии» для студентов факультета библиотековедения и информации ТГИКИ имени М. Турсунзаде, а также были представлены в виде докладов на республиканских и международных научно-теоретических и практических конференциях и других научных мероприятиях. Диссертация была обсуждена на совместном заседании кафедры библиотековедения и библиографоведения и кафедры архивоведения 12.05.2025 г., протокол № 9 и рекомендована к защите.

Публикации по теме исследования. По теме диссертации издано 3 методических и библиографических пособия и 21 научных статей, в том числе 5 статей изданы в рецензируемых научных журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объём диссертации. Диссертация написана объёмом 191 страниц компьютерного текста и состоит из введения, двух глав, четырёх параграфов, заключения, списка источников и списка использованной литературы (278 наименований), приложений (9 таблиц).

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении обосновываются актуальность темы исследования, раскрывается степень изученности проблемы, определяются и уточняются цели, задачи, объект, предмет, гипотеза, теоретические и методологические основы исследования, новизна, положения, выносимые на защиту, теоретическая и практическая значимость диссертации.

В первой главе диссертации – **«Возникновение, трансформация и развитие теории и практики таджикской библиографии в 1960-1990 гг.»**, включающей 2 параграфа, изложены основы возникновения, становления и трансформации теории таджикской библиографии в 1960-1990 годы, исследован и проанализирован процесс формирования и этапы развития государственной библиографии и деятельность Книжной палаты Таджикистана как центра государственной библиографии.

В первом параграфе – **«Основы возникновения, трансформации и развития таджикской библиографической теории в 1960-1990 гг.»** анализировались мнения отечественных и зарубежных исследователей, которые в печатном виде (книги и диссертации, монографии, научные статьи, учебники, учебные программы) предназначались для специалистов в области библиографии, и на основе исследования научных и теоретических достижений таджикских учёных изучены приоритетные направления развития таджикского библиографоведения.

Подчёркивается, что в советский период таджикскими исследователями неоднократно изучались различные вопросы таджикской библиографии, такие как организация каталогов и картотек в библиотеках республики, библиографирование национальной печатной периодики, особенно библиографирования рукописей, ведение библиографического обслуживания среди различных групп читателей, устранение существующих препятствий и пути решения организации справочно-библиографического аппарата в городских, районных и сельских библиотеках страны, интеграция теории и практики библиографии, тенденции и процессы развития различных видов национальной библиографии, использование библиографических пособий в процессе обслуживания читателей и организации массовых мероприятий в библиотеках, усиление деятельности библиографических центров, обеспечение библиографических учреждений нормативно-правовыми документами, концепциями, стандартами, положениями и другими вопросами, связанными с приоритетными направлениями таджикской библиографии.

В этом параграфе диссертант, используя опубликованные работы учёных в данной области, обосновывает понятие «библиографоведение», и приходит к выводу, что библиографоведение, как самостоятельная наука, способствует исследованию и рассмотрению вопросов, связанных с истоками происхождения, периодами формирования и закономерностями развития библиографии, организацией справочно-библиографического аппарата, методикой составления различных видов, форм и жанров библиографических пособий, организацией справочного, информационного и рекомендательно-библиографического обслуживания, а также обучением и пропагандой библиографических знаний.

В том числе, с такого рода проблемами, как отсутствие единого национального понятия библиографоведения и использование синонимичных терминов «каталог», «библиография», «указатель», «каталогизация», «библиографирование», а также отсутствие единого центра по координации использования понятий и проведению научно-исследовательских работ, связанных с библиографоведческими вопросами, неспособность разработки и издания серии библиографических пособий с учётом библиографических потребностей разных групп читателей, отсутствие системы доступа к библиографическим источникам и т.д.

В исследовании отмечается, что одним из основных факторов зарождения, становления, трансформации и развития таджикской библиографоведческой мысли является, прежде всего, разработка и издание серии библиографических пособий. То есть, подготовка того или иного типа библиографического пособия по той или иной актуальной теме исторического периода создаёт условия для оценки содержания пособия и становлению и развитию теории библиографии.

Подчёркнуто, что важным фактором в развитии таджикского библиографоведения является создание самостоятельных научно-исследовательских, справочно-библиографических и библиографоведческих отделов в структуре крупнейших библиотек республики, научно-исследовательских институтов и библиографических центров. При этом отмечается, что актуальные вопросы таджикской библиографоведческой науки, особенно исследование её теоретических вопросов, обсуждаются посредством организации научных мероприятий, таких как научно-теоретические конференции, семинар-тренинги, издание научных сборников.

По мнению исследователя, одним из ключевых факторов развития библиографоведческой науки является создание учебных кафедр и отделов в учреждениях высшего профессионального и среднего специального библиотечного образования. Именно создание таких учреждений способствовало созданию и развитию библиотечной школы, подготовке высококвалифицированных специалистов, и таким образом, развитию теории и практики таджикской библиографии.

В конце данного параграфа исследователь приходит к выводу, что таджикское библиографоведение, как самостоятельная область науки, возникло в конце 60-х годов XX века, с помощью ряда факторов оно развивалось и процветало в последующие годы и обеспечило благоприятные условия для развития таджикской библиографической практики.

Второй параграф первой главы диссертации называется **«Деятельность Книжной палаты Таджикистана как центра государственной библиографии в 1960-1990 годы»**. В нём изучены и проанализированы цели, задачи и основные направления Государственной книжной палаты Таджикистана в области сбора и учёта, обработки и исследования, охраны и хранения, группировки и каталогизации произведений печати, а также составления и издания текущих и ретроспективных библиографических пособий. Отмечается, что во времена Советского Союза была внедрена крупнейшая в мире общесоюзная система обязательных экземпляров, и эта система позволила обеспечить все союзные республики печатной продукцией издательств. Благодаря этой инициативе был сформирован национальный библиотечно-информационный фонд страны, организованы национальные библиографии, проведена централизованная каталогизация и библиографический учёт печатной продукции.

Подчёркивается, что в советское время в Таджикской ССР количество издаваемых книг и периодических изданий с каждым годом увеличивалось, что постоянно способствовало развитию государственной библиографии и таджикской библиографии в целом, создавало условия для подготовки и издания различных видов библиографических пособий в республике. Отмечается, что одним из основных требований к государственной библиографии является полнота информации и эффективность её использования. Поэтому, Государственная книжная палата Таджикской ССР, в целях повышения уровня библиографической информации, в своем текущем издании «Летопись печати Таджикской ССР» всегда уделяла внимание расширению сферы охвата различных видов печатной продукции. С 1961 года на страницах летописи находит отражение библиографическое описание печатных произведений изобразительного искусства «Плакаты» и «Карты». В ходе исследования была изучена и проанализирована каждая отдельная часть «Летописи печати Таджикской ССР», а также были разъяснены особенности выбора и отбора материала, методики его аннотирования, а также роль и место вспомогательных указателей в летописи.

С целью определения количества изданий летописей и обеспечения библиотечно-библиографических центров этим универсальным источником текущей библиографической информации, исследователь проанализировал каждый выпуск летописи отдельно и сделал следующие выводы: В течение 1960-1973 годов библиографический указатель «Летопись печати Таджикской ССР» выходил 4 раза

в год, а количество ежемесячных выпусков «Летописи...» в 1960-1961 годах составляло всего 300 экземпляров, а общий годовой выпуск составил 1200 экземпляров. В 1962 году было издано 1300 экземпляров «Летописи...», в 1963 – 1680, 1964 – 1660, 1965 – 1760, 1966 – 1840 экземпляров. В 1967-1970 годах каждый выпуск состоял из 500 экземпляров, а в целом в год было выпущено по 2000 экземпляров. В 1971 году - 2100 экземпляров, а в 1972-1973 годах - 2400 экземпляров ежегодно. За этот период количество изданий текущей государственной библиографии составило всего 1000 экземпляров, что обеспечивается не во всех массовых библиотеках (число которых составляло более 2400) и не во всех других библиотеках, в том числе: школьные (2600), техникумы (50), высшие (12), научные (50), профсоюзы (100), медицинские и технические (100), общественные организации (100), министерства и ведомства (100), в результате чего данное издание оказалось недоступно более чем 70% населения республики. Даже в этот период число публичных библиотек республики достигло 2,4 тысяч, из них более 1,4 тысячи были лишены возможности пользоваться столь надежным библиографическим источником.

Исследователь пришел к выводу, что «Летопись печати Таджикской ССР» как государственный библиографический орган в течение 1960-1990 годов, в зависимости от имеющихся возможностей, имел возможность в той или иной степени способствовать сбору, каталогизации и пропаганде изданных произведений. Анализ издания каждого номера «Летопись печати Таджикской ССР» за 1960-1990 годы показал, что «Летопись...» за 1960-1963 годы состоит из двух частей: «Книжная летопись» (авторефераты, ноты, плакаты также включены в эту часть) и «Летопись журнальных и газетных статей» издавался всего 4 раза в год и охватывал 26 342 библиографических записей, из которых 3 306 - наименования книг и 23 036 - наименования газетных и журнальных статей. С 1964 года в структуру «Летописи...» был включён новый раздел – «Летопись рецензий», а с 1965 года – еще один раздел под названием «Таджикская ССР в печати Советского Союза». В этом разделе литература по Таджикской ССР, изданная в печати СССР, описывается на русском языке, а внизу статей, опубликованных на других языках, указывается язык оригинала издания. До 1971 года издавался «Летопись...», состоящий из 4 частей. В 1972 году были внесены изменения в структуру «Летописи...», раздел «Летопись журнальных и газетных статей» был разделён на два самостоятельных раздела, а с 1972 по 1985 год выходил «Летопись...», состоящий из 5 частей. За этот период в «Летописи...» зафиксировано всего 138092 наименования опубликованных произведений, в том числе 10051 наименование в разделе «Книжная летопись», 28777 наименований в «Летописи журнальных статей», 80281 наименований в разделе «Летопись газетных статей», 2344 наименований в разделе «Летопись рецензий» и 15936 наименований включены в раздел «Таджикская ССР в печати Советского Союза». С 1986 года в структуру «Летописи...» включены два новых раздела: «Нотная летопись» и «Летопись изоизданий».

Одновременно в этом параграфе особое внимание исследователь уделил другому аспекту библиографической деятельности Государственной книжной палаты Таджикской ССР – подготовке и изданию ретроспективных библиографи-

ческих указателей. Подчёркнуто, что осуществление библиографической деятельности в области создания серии ретроспективных указателей при Государственной книжной палате Таджикской ССР является одним из уникальных достижений государственной библиографии в истории таджикской библиографии.

По мнению исследователя, большое количество ретроспективных библиографических пособий по различным темам было издано именно в 60-80-е годы XX века, и этот период можно назвать периодом развития ретроспективной библиографии в истории таджикской библиографии.

Вторая глава диссертации – **«Процессы трансформации и развития таджикской научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии в 1960-1990 гг.»** состоит из двух параграфов, в которых рассмотрены периоды развития двух относительно развитых видов таджикской библиографии: таджикская научно-вспомогательная и рекомендательная библиография за 1960-1990 годы.

В первом параграфе **«Развитие таджикской научно-вспомогательной библиографии в 1960-1990 годы»** упоминается, что научно-вспомогательная библиография наряду с содействием в сборе и обработке, группировке и представлении библиографической информации для проведения научно-исследовательских и профессионально-производительных работ учёным, исследователям и специалистам различных сфер, также обеспечивает своевременный доступ к необходимой библиографической информации специалистов промышленного производства и сельского хозяйства, строительства и транспорта, сферы услуг и других сфер.

По мнению исследователя, активизация научных исследований в области теории, истории, методики и организации научно-вспомогательной библиографии является одним из важных условий развития этого вида библиографии. Задача крупных центров научно-вспомогательной библиографии – определить её место и роль в общегосударственной системе научно-технической информации, изучить потребности и запросы учёных и специалистов различных областей науки, осуществить эффективные формы и методы подготовки библиографической информации, а также изучить важность и значимость использования научно-вспомогательных библиографических пособий в процессе руководства чтением.

В диссертации изучена и проанализирована деятельность крупнейших центров научно-вспомогательной библиографии республики и сравнение их деятельности с такими центрами, действующими за рубежом, в том числе в Российской Федерации. Подчёркивается, что в Таджикистане эти ответственные задачи возложены на Центральную научную библиотеку Академии наук Таджикской ССР (ныне ЦНБ имени И. Ганди НАНТ), Республиканскую государственную библиотеку имени Абулкасима Фирдавси (ныне Государственное учреждение «Национальная библиотека Таджикистана» Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан). Научно-исследовательский институт научно-технической информации Таджикистана (ныне Государственное учреждение «Национальный патентно-информационный центр» Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан) и Республиканскую научно-техническую библиотеку (ныне Государственная патентно-техническая

библиотека) и отраслевые научно-исследовательские институты. В связи с этим, в диссертации были рассмотрены и проанализированы текущие научно-вспомогательные библиографические издания Центральной научной библиотеки АН Таджикской ССР «Общественные науки в Таджикистане», «Ежегодник изданий АН Таджикской ССР», текущие издания библиографической информации Республиканской государственной библиотеки имени Абулқасима Фирдавси «Новая литература о Таджикистане», «Коммунистическое воспитание трудящихся», «Новая литература по культуре и искусству Таджикской ССР», «Новая литература по педагогическим наукам и народному образованию», «Новая литература по геологии», «Гражданская оборона», «Сводный бюллетень иностранных газет и журналов, получаемых библиотеками города Душанбе», текущие научно-вспомогательные библиографические пособия Таджикской республиканской научно-медицинской библиотеки «Указатель новых поступлений литературы в Таджикскую республиканскую научную медицинскую библиотеку».

В диссертации отмечено, что в развитии системы научно-вспомогательной библиографии в Таджикистане очень велика роль ЦНБ им. И. Ганди АН Таджикской ССР. ЦНБ имени И. Ганди АН Таджикской ССР, начиная с 1961 года, издавала серию библиографических пособий под названием «Материалы к биобиблиографии учёных Таджикистана», что создало благоприятные условия для развития таджикской научно-вспомогательной библиографии в республике и позволило улучшить процесс изучения и пропаганды научных трудов таджикских ученых. В течение 1961-1990 годов в этой библиотеке издано 44 издания биобиблиографии таджикских учёных на русском языке. Отмечается, что биобиблиографические пособия учёных и исследователей, изданные ЦНБ им. И. Ганди НАНТ, носили научный характер и непосредственно способствовали становлению и развитию научно-вспомогательной библиографии в Таджикистане. По мнению диссертанта, данная серия может быть включена в золотой фонд таджикской научно-вспомогательной библиографии. Поскольку данная серия с точки зрения методики библиографирования, основными критериями отбора литературы, признакам и элементам библиографического описания документов, группировке и расположению материалов и другим особенностям библиографирования научной литературы отвечает требованиям международных стандартов, имеет единую структуру и составлена профессиональными библиографами. Все пособия этой серии имеют вступительную статью, причем эти статьи написаны, в основном видными учёными в той области науки, которой посвящено пособие и отражает деятельность учёного в этой области. В то же время отмечается, что этот полезный опыт сегодня не нашёл эффективного использования в нынешнем опыте ЦНБ им. И. Ганди НАНТ из-за увольнения опытных библиографов.

Во втором параграфе **«Процессы развития таджикской рекомендательной библиографии в 1960-1990 гг.»** изучены вопросы, связанные с развитием таджикской библиографии и вкладом основных библиографических центров республики в подготовку и издание серии рекомендательных библиографических пособий. Подчёркивается, что рекомендательная библиография предназначена как источник информации для широкого круга читателей и используется в целях

самообразования, повышения уровня знаний и пропаганды лучшей литературы. Также рекомендательная библиография, с учётом своих целей и задач, способствует пропаганде новой и лучшей литературы для формирования научного мировоззрения, трудового, экономического, экологического, этического, эстетического и гуманитарного образования.

Отмечается, что РГБ имени А. Фирдавси (ныне Национальная библиотека Таджикистана) проделала значительную работу по регулированию библиографической деятельности библиотек страны как научно-методический центр, а также как главный центр рекомендательной библиографии, внесла большой вклад в подготовку и издание различных рекомендательных библиографических пособий. Во второй половине 60-х годов XX века РГБ имени А. Фирдавси, в целях реализации требований постановления КП СССР, оказывала необходимую методическую помощь и рекомендательные консультации библиотекам республики. Данная библиотека проводила рекомендательные консультации по расширению библиографической деятельности не только путём постоянного проведения специализированных мероприятий, таких как семинары и курсы повышения квалификации, но и путём мобилизации профессиональных специалистов на местах, тем самым шаг за шагом устраняя недостатки, решала проблемы библиотек республики.

В результате исследования установлено, что формирование и развитие рекомендательной библиографии в Таджикской ССР в основном приходится на 60-70-е годы XX века. Результаты изучения исторических источников показали, что деятельность библиографических центров республики в области библиографирования литературы и издания рекомендательных библиографических пособий в 80-е годы XX века достаточно хорошо развита. Согласно проанализированным библиографическим источникам, РГБ имени А. Фирдавси подготовлено большое количество библиографических пособий рекомендательного содержания, в которых представлены рекомендательные материалы на политические, естественно-научные, научно-атеистические, педагогические, воспитательные, технические, сельскохозяйственные темы и вопросы культуры и искусства, художественной литературы, литературоведения и лингвистики. В процессе анализа данного вопроса было установлено, что в течение 1960-1991 гг. РГБ имени А. Фирдавси подготовила и опубликовала 101 наименование библиографических пособий рекомендательного содержания. В частности, по общественно-политическим наукам было опубликовано 53 наименования, по литературоведению и лингвистике – 22 наименования, по сельскому хозяйству – 11 наименований, по естественно-научным и научно-атеистическим – 5 наименований, по культуре и искусству – 5 наименований и по техническим – 5 наименований.

За 1973-1990 годы Таджикской республиканской научно-медицинской библиотекой было подготовлено и издано 119 рекомендательных библиографических пособий для медицинских работников. К ним относятся пособия в помощь врачу-инфекционисту, акушеру-гинекологу, в помощь гигиенисту, эпидемиологу, специалисту по инфекционным заболеваниям,

вирусологу и санитарному врачу, в помощь стоматологу, неврологу, психологу, хирургу, травматологу, ортопеду, медсестре и др.

На основе анализа библиографической деятельности библиотек и библиографических центров советского периода в области подготовки и издания рекомендательных библиографических пособий, диссертант пришел к выводу, что на протяжении 1960-1990 годов этот вид библиографии, по сравнению с другими видами таджикской библиографии, постепенно развивался и внёс значительный вклад в удовлетворение информационных потребностей широкого круга читателей. Кроме того, рекомендательная библиография внедрила в процесс библиографического обслуживания передовые методы пропаганды литературы и эффективные способы руководства чтением. По мнению исследователя, эта полезная практика сегодня может быть использована для подготовки исчерпывающих рекомендательных библиографических пособий, конечно, с использованием современных информационных технологий в библиографической деятельности библиотек страны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты диссертации

Изучение, исследование и анализ этапов становления и развития таджикской библиографии в советский период (1960-1990 гг.) позволили нам сделать следующие выводы:

1. Каждый исторический период создавал благоприятные условия для развития различных видов таджикской библиографии, способствовал не только изданию библиографических пособий, но и оценке научных взглядов исследователей на возникновение, становление и факторы развития таджикской библиографической науки. В том числе:

1.1. Значительный вклад в разработку и издание различных библиографических пособий внесли библиографические центры: Государственная книжная палата Таджикской ССР, РГБ им. А. Фирдавси, ЦНБ им. И. Ганди Академии наук Таджикской ССР, Республиканская научно-медицинская библиотека Таджикистана, а также специализированные библиотеки [3-А, 4-А, 7-А, 20-А].

1.2. Развитию таджикской библиографической мысли способствовал ряд факторов и отраслевых институтов, таких как:

- открытие кафедр и преподавание дисциплин библиографоведения в учреждениях среднего и высшего профессионального образования;

- создание научно-исследовательских отделов, отделов национальной библиографии, справочно-библиографических отделов в библиотеках и библиографических центрах;

- организация и проведение научных конференций, социологических исследований по актуальным вопросам теории и практики таджикской библиографии [9-А, 10-А].

1.3. Большинство библиографоведческих мыслей таджикских исследователей нашли своё отражение в научных диссертациях и сборниках статей, опубликованных РГБ им. А. Фирдавси, ТГИИ им. М. Турсунзаде, а также в отечественных и зарубежных периодических изданиях [20-А].

1.4. Анализ и обзор изучаемого периода библиографической науки позволил выделить приоритетные направления её развития. К ним относятся:

- история библиографии: основы возникновения библиографии, хронология истории таджикской библиографии, развитие библиографических центров, становление таджикской государственной библиографии, формирование дореволюционных сведений о таджикской библиографии, развитие основных видов и типов, приоритетные направления становления таджикской библиографии в советский период;

- библиографоведение: теория, практика и методы библиографии;

- таджикская литературная библиография: общественное назначение, специфика, основные методы и принципы таджикской литературной библиографии, непрофессиональные и литературно-библиографические потребности;

- библиография обществоведческой литературы: основные центры по производству библиографической информации по общественным наукам, издание библиографических указателей по обществоведческой литературе и их классификация, развитие научно-вспомогательной библиографии таджикского обществоведения;

- библиография персидско-таджикских рукописей: обоснование и выявление особенностей рукописей как основы таджикской библиографии, анализ библиографических указателей к персидско-таджикским рукописям;

- библиография персидско-таджикских миниатюр: изучение понятия «библиографическое описание миниатюры», анализ библиографических указателей для научного и искусствоведческого обеспечения и их классификация, особенности библиографирования миниатюр;

- библиография литературы для детей и подростков: факторы развития и трансформация этого вида библиографии, разработка библиографических указателей для школьников и руководство их чтением, характеристика детской и подростковой литературы;

- библиография сельскохозяйственной литературы: история сельскохозяйственной библиографии, библиография земледельческой культуры таджикского народа, анализ библиографических указателей по земледелию, хлопководству и животноводству;

- библиография краеведческой литературы: история её возникновения, периоды становления, трансформации и развития таджикской краеведческой библиографии в советский период, основные направления организации и методов этого вида библиографии в Таджикистане;

- библиографическая деятельность в библиотеках: создание справочно - библиографического аппарата, разработка и издание различных библиографических справочников, библиографическое обслуживание (справочное, информационное и рекомендательное) изучение, преподавание и пропаганда библиографических знаний;

- методика библиографирования: выбор и изучение темы пособия, разработка проекта подготовки пособия, поиск и отбор литературы, анализ и классификация

литературы, составление вспомогательных указателей, редактирование и художественно-полиграфическое оформление пособия;

- библиографическая пропаганда произведений и библиографическая деятельность выдающихся деятелей: отражение произведений Рудаки в таджикской библиографии, библиографическая пропаганда произведений Абуали Ибн Сино, Ибн Сино и таджикской библиографии, библиографическая деятельность Бободжона Гафурова и Садриддина Айни [1-А, 9-А, 23-А].

2. Исследование показало, что, несмотря на достижения в области изучения вопросов таджикской библиографической науки, все ещё остается много неизученных вопросов. В том числе:

2.1. За исключением одной-двух статей по медицинской библиографии, серьезных исследований в Таджикистане не проводилось;

2.2. Хотя на кафедре библиотековедения и библиографоведения библиотечно-информационного факультета ТГИКИ имени М. Турсунзаде преподаётся предмет «Библиография естественной и технической литературы» и его учебная программа была опубликована еще в 2011 году, но до сегодняшнего дня об этом виде библиографии в Таджикистане не издано ни одной научной монографии, учебного пособия или сборника статей;

2.3. До сих пор вопросы библиографии экономической литературы, культуры и искусства, права, философии, истории, археологии и этнографии недостаточно изучены и исследованы и ждут своих исследователей [3-А, 5-А, 9-А, 19-А].

3. В период 1960-1990 годов непрерывное издание Государственной книжной палатой Таджикской ССР серии текущих и ретроспективных библиографических пособий дало серьезный импульс непрерывному развитию таджикской государственной библиографии и обеспечило условия для формирования и развития научно-вспомогательной библиографии различных областей знаний. В том числе:

3.1. На протяжении исследуемых лет текущее издание государственной библиографии непрерывно публиковалось через «Летопись печати Таджикской ССР» и удовлетворяло информационные потребности общества с учётом имеющихся возможностей [7-А, 10-А, 12-А, 19-А].

3.2. На основе книжных фондов Государственной книжной палаты Таджикской ССР и ГРБ им. А. Фирдавси была разработана серия общих ретроспективных научно-библиографических пособий на таджикском языке, которые способствовали изучению и пропаганде издаваемой литературы [4-А, 7-А, 22-А].

4. Обзор и анализ текущих и ретроспективных библиографических указателей, издаваемых Государственной книжной палатой Таджикской ССР, показал, что наряду с достижениями в этой области имеются и недостатки. В том числе:

- не вся печатная продукция, издаваемая в Таджикистане, учитывается в текущих указателях «Летопись печати Таджикской ССР» и ретроспективных научно-вспомогательных пособиях «Книги Республики Таджикистан». Основной причиной отсутствия регистрации всех периодических, непериодических и продолжающихся изданий является то, что не вся печатная продукция представлена в Государственную книжную палату Таджикской ССР в качестве обязательного бесплатного экземпляра документов издательскими учреждениями;

- выпуск недостаточного количества печатной продукции (от 100 до 300 экземпляров) и не поступление её в Государственную книжную палату Таджикской ССР привели к тому, что данный материал не был вовремя каталогизирован и не был включён в библиографические пособия;

- несоответствие печатной продукции, указанной в библиографическом указателе, содержанию библиотечного фонда страны. Здесь, во многих случаях, не удаётся найти все книги, представленные в пособиях из библиотечного фонда;

- несовершенство поисковых и справочных аппаратов библиографических пособий, которые до сегодняшнего дня создают препятствие для своевременного нахождения той или иной нужной книги;

- несвоевременная публикация библиографических указателей нарушает процесс оперативного предоставления запрашиваемой информации и снижает авторитет действующей государственной библиографии;

- малый тираж библиографических справочников ограничивал их доступность и приводил к недостаточному удовлетворению библиографических потребностей читателей [4-А, 10-А, 22-А].

5. На протяжении 60-80-х годов XX века в опыте создания системы таджикских научно-вспомогательных библиографических пособий наблюдался процесс координации и профессионального сотрудничества библиотек, и эта тенденция позволила адаптировать методики библиографирования и другие особенности составления библиографических пособий в соответствии с принятыми мировыми стандартами.

5.1. Изучение и анализ процессов трансформации и развития таджикской библиографии показал, что одним из наиболее передовых и приоритетных её направлений является таджикская научно-вспомогательная библиография, развитию которой способствовал ряд факторов, в том числе:

- начало деятельности научно-исследовательских институтов при Академии наук республики и отраслевых научно-исследовательских институтов при министерствах и государственных ведомствах;

- создание высших учебных заведений и необходимость удовлетворения их научных потребностей;

- увеличение потребности ученых и специалистов различных областей знаний в научной литературе и её издании;

- руководство научно-исследовательскими работами и защитой кандидатских и докторских диссертаций;

- реализация проектов и научных программ научных и образовательных учреждений;

- обеспечение доступа для определённых групп читателей, особенно учёных, докторантов, преподавателей и студентов, посредством изыскания научных источников [3-А, 4-А, 7-А].

6. Наряду с достижениями в системе разработки научных библиографических пособий, имелся ряд недостатков, в том числе:

- не все научные библиотеки отраслевых научно-исследовательских институтов участвовали в составлении и издании научно-вспомогательных библиографических пособий;

- в исследуемый период для большинства областей знаний, таких как экономика, религия, право и юриспруденция, военное дело, не были составлены и представлены научно-вспомогательные указатели для научных работников и специалистов в этих областях;

- не только в 1960-1990 годы XX века, но и до сих пор, если не учитывать отдельных частей общеретроспективных, общелитературных и персональных библиографических пособий отдельных изданий, в области художественной и научно-познавательной литературы для детей и подростков не составлено ни одного самостоятельного научно-вспомогательного библиографического пособия;

- издание списков литературы, библиографических указателей и информационных бюллетеней о вновь изданной литературе, поступившей в библиотеки, не продолжалось в последующие годы, то есть в период независимости [4-А, 7-А, 22-А, 23-А].

7. Изучение этапов развития таджикской рекомендательной библиографии в период 1960-1990 гг. позволило сделать следующие выводы:

7.1. В контексте изучения и использования научных мнений российских и таджикских учёных были обоснованы основные понятия, относящиеся к теме.

7.2. Принятие нормативно-правовых актов в сфере библиотечного дела создало условия для развития библиографии, в том числе таджикской рекомендательной библиографии.

7.3. В 1960-1990 годы со стороны библиографических центров, особенно в крупнейших библиотеках республики, были подготовлены различные виды библиографических пособий, в том числе рекомендательные библиографические указатели, которые служили важным источником пропаганды лучшей литературы того же исторического периода.

7.4. В советское время особое внимание уделялось пропаганде литературы определенного содержания (коммунистическое воспитание населения) и, естественно, содержание большинства издаваемых библиографических пособий отвечало требованиям того времени. Например, из 101 наименования рекомендательных пособий, опубликованных РГБ имени А. Фирдавси, 53 наименования посвящены политическим и социальным вопросам;

7.5. Особенностью рекомендательных библиографических пособий по сравнению с другими видами библиографических пособий является то, что эти пособия, наряду с рекомендацией лучшей литературы, помогают читателям ознакомиться с содержанием книжного фонда и его использованием, одновременно также помогают библиотекарям в организации и проведении массовых мероприятий библиотеки, таких как книжные выставки, литературно-художественные вечера, конференции, семинары и другие научные кружки, подборе и рекомендации необходимой литературы.

7.6. РГБ имени А. Фирдавси как центр рекомендательной библиографии, внёс значительный вклад в подготовку, публикацию и распространение различных видов рекомендательных библиографических пособий по различным областям знаний.

7.7. Таджикская республиканская научно-медицинская библиотека достигла особого статуса в издании серии рекомендательных библиографических пособий в области медицины.

7.8. Одним из новых преобразований, давших серьёзный толчок развитию рекомендательной библиографии в 60-е годы прошлого века, является подготовка и издание «Календаря знаменательных и памятных дат Таджикской ССР» [2-А, 7-А, 16-А, 19-А].

8. Изучение системы рекомендательных библиографических пособий, изданных в 1960-1990 годах, показало, что наряду с достижениями имеются и недостатки в этой области. В том числе:

8.1. Не все рекомендательные библиографические пособия с точки зрения и методики библиографирования соответствуют стандартам библиографической отрасли и имеют одно читательское назначение.

8.2. При отборе литературы, определения цели и читательского назначения библиографических пособий не всегда учитывается совместимость фондов публичной библиотеки с рекомендуемой литературой.

8.3. Рекомендательные библиографические пособия для детей и подростков (за исключением одного пособия «Для вас, дети», 1975 г.) более не подготавливаются и не издаются.

8.4. Хотя практика составления рекомендательных библиографических пособий в последнее десятилетие советского периода в Таджикистане значительно расширилась, но в период независимости страны эта передовая традиция утратила свой статус [2-А, 7-А, 19-А, 23-А].

Рекомендации по практическому использованию результатов

Считаем необходимыми для дальнейшего развития библиографоведческой науки, таджикской государственной, научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии следующие рекомендации:

- в контексте объявления «Двадцатилетия изучения и развития естественных, точных и математических наук в сфере науки и образования» (2020-2040 гг.) осуществить организацию и проведение отдельных исследований по направлению изучения вопросов библиографии научно-естественной, технической и математической литературы, библиографии научно-познавательной литературы для детей и подростков;

- внедрение в учреждениях высшего профессионального и среднего специального образования преподавание предметов «Библиография экономической литературы», «Библиография медицинской литературы», «Библиография юридической литературы», «Библиография литературы по культуре и искусству», «Библиография научно-познавательной литературы для детей и подростков»;

- постепенное увеличение числа абитуриентов, поступающих на бюджетные отделения магистратуры и аспирантуры по специальности «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» и создание новых специальностей в области инновационной деятельности и оцифровки библиотек, таких как «библиотекарь-программист», «библиограф-аналитик», отвечающих современным требованиям;

- поощрение специалистов отрасли, особенно докторантов и молодых учёных, путем увеличения именных стипендий и стипендий из внебюджетных фондов,

пособий и должностных окладов, предоставления им жилья и приусадебных участков;

- привлечение на профильные кафедры отраслевых колледжей и высших профессиональных учебных заведений по библиотечному делу, в научно-исследовательские центры отрасли большего числа состоявшихся учёных, опытных преподавателей и высококвалифицированных специалистов-практиков в области библиотечного дела;

- организация научных экспедиций с привлечением профессиональных библиографов библиотек и библиографических центров для исследования и каталогизации печатной продукции, не отраженной в изданных библиографических пособиях, и на основе этого подготовки новых ретроспективных научно-вспомогательных указателей;

- создание научно-исследовательского отдела книговедения и библиографоведения в структуре НАМОСНК - ДКТ является требованием времени, и его основной задачей должно быть участие в изучении вопросов, связанных с книгами, особенностями их издания, социологии чтения, каталогизации и изучения различных видов, форм и жанров библиографических пособий и их использование в справочно-библиографических, информационно-библиографических и рекомендательно-библиографических работах;

- при разработке проекта библиографического пособия учитывать количество изданий и его соответствие количеству библиотек и библиографических центров;

- организация и проведение социологических исследований по изучению совместимости книг, представленных через библиографические пособия, с содержанием библиотечного фонда страны и выработка конкретных рекомендаций по устранению этого несоответствия;

- возрождение полезного и поучительного опыта подготовки библиографических пособий, изданных в 1960-1990 гг., и использование его для повышения уровня и качества создания различных библиографических пособий.

На основе результатов, полученных в ходе данного исследования, следующие темы могут быть дополнительно изучены как отдельные исследования:

- «Книгоиздание в Таджикистане в 1960-1990 годы»;
- «Становление и этапы развития библиографии медицинской литературы в Советском Таджикистане»;
- «Библиографическая деятельность отраслевых библиотек Таджикистана в 1960-1990 годы»;
- «Развитие таджикской научно-вспомогательной библиографии в советский период».
- «Роль библиографического обслуживания в формировании информационной культуры читателя».

СПИСОК ПУБЛИКАЦИЙ АВТОРА ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

I. Публикации автора в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Надилов, С. Инъикоси осори Пешвои миллат дар нишондиҳандаҳои библиографӣ [Матн] / С. Надилов, Қ. Абдурахимзода // Идоракунии давлатӣ. – 2020. – № 3 (47). – С. 243-252. ISSN 2664-0651

[2-A]. Надиров, С. Марҳилаҳои рушди библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] / С. Надиров // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – № 1 (53). – С. 43-55. ISSN 2306-6423

[3-A]. Нодирзода, С. Омилҳои инкишофи библиографишинии тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёмномаи фарҳанг. – 2022. – № 1(57). – С. 60-72. ISSN 2306-6423

[4-A]. Нодирзода, С. Рушди библиографияи илмӣ-ёрирасони тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С. Нодирзода, С. Шосаидзода // Паёми донишқадаи забонҳо. – 2022. – № 3(47). – С. 174-181. ISSN 2226-9355

[5-A] Нодирзода, С. Библиографияи Тоҷикистон: вазъ ва дурнамо [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2024. – № 3 (7). – С. 141-148. ISSN 2959-7803

II. Учебно-методические и библиографические пособия

[6-A]. Омӯзиши Таснифоти даҳгонаи универсалӣ: дастури таълимӣ [Матн] / мураттибон: С. Надиров, Г. Маҳмудов, М. Зиёев; зери назари С. Надиров; муҳаррирон М. Баёнов, Ҳ. Амридин. – Душанбе, 2021. – 136 с.

[7-A]. Библиографияи библиографияи Тоҷикистон: нишондиҳандаи библиографӣ (1960-1990) [Матн] / мураттиб С. С. Нодирзода; муҳ. Ш. Комилзода; зери назари С. Ҳ. Шосаидзода. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 432 с.

[8-A]. Библиографияи матбуоти даврии тоҷик [Матн]: матбуоти маҳаллии Тоҷикистон дар солҳои 30-юми садаи XX / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир Ф. Аминов. – Душанбе, 2024. – 286 с.

III. Статьи автора в других научных сборниках и изданиях

[9-A]. Надиров, С. Таҳқиқи афкори библиографишинии тоҷик [Матн] / С. Надиров // Китобдорӣ. – №2-3 (08). – 2017. – С. 40-42.

[10-A]. Надиров, С. Библиографияи давлатии тоҷик дар солҳои 1960-1990 [Матн] / С.Надиров // Фарҳанг ва санъат. – 2019. – № 2. – С. 100-107. ISSN 2616-8944

[11-A]. Надиров, С. Назаре ба таърихи эҳёи хадамоти библиографӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Масъалаҳои таҷдиди хадамоти библиографӣ дар фаъолияти кории китобхонаҳои Тоҷикистон: маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 2-3 майи соли 2019 / мураттибон: Б. Бойзода, Г. Бутаева, У. Мирзоев. – Душанбе, 2019. – С.101-104.

[12-A]. Надиров, С. Эҳёи библиографияи давлатии тоҷик заминае дар рушди тарғиби осори фарҳанги миллӣ [Матн] // Масъалаҳои рушди фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонишавӣ дар шароити соҳибистиклолии кишварҳои ИДМ: маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ, 26-27 апрели соли 2019 / мураттиб Р. Амиров. – Душанбе, 2019. – С.536-544.

[13-A]. Надиров, С. Библиография ва нақши он дар рушди фаъолияти ноширӣ [Матн] // Полиграфия: ҳолат ва рушди дурнамои он: маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ, 13 апрели соли 2020 / Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.334-337.

[14-A]. Надиров, С. Раванди ҷаҳонишавии фазои иттилоотии ҷомеа дар самти хадамоти китобдорӣ [Матн] // Татбиқи технологияи иттилоотию телекоммуникатсионӣ дар ташаккули Ҳукумати электронӣ ва саноатикунории кишвар: маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ, 7-уми майи соли

2020 / Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи М. Осимӣ. – Душанбе, 2020. – С.407-409.

[15-А]. Надиров, С. Рушди библиографинамоии осори Пешвои миллат дар даври чаҳонишавӣ [Матн] // Нақши Пешвои миллат дар рушди фарҳанги миллӣ: маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ бахшида ба Рӯзи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13-уми ноябри соли 2020 / ДДФСТ ба номи М.Турсунзода. – Душанбе: Нури моҳтоб, 2020. – С.127-135.

[16-А]. Надиров, С. Ташаккулёбии библиографияи тавсиявӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Фаъолияти китобдори дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. Китоби IX / мураттиб ва муаллифи пешгуфтор Қ. Б. Абдурахимзода; муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – С. 334-325.

[17-А]. Надиров, С. Нақши библиографияи тавсиявӣ дар ташаккулёбии маънавияти ҷомеа [Матн] // Дастовардҳои соҳаи китобдорӣ дар 30 соли даври Истиқлолияти давлатӣ: маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, 25 юни соли 2021 / мураттибон: Т. Х. Холиқов, Г. Бутаева, З. Салимзода. – Душанбе, 2021. – С.186-190.

[18-А]. Нодирзода, С. Рисолати таърихӣ «Хонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 4 / мураттиб С. Нодирзода; муҳаррир С. Пиров. – Душанбе, 2021. – С. 62-69.

[19-А]. Надиров, С. Из истории развития таджикской рекомендательной библиографии в 1960-1990 годы [Текст] // Россия – Таджикистан – Узбекистан: Молодежь и развитие духовной культуры общества: актуальные проблемы и перспективы их решения: сб. материалов междунар. науч. конф. / сост. Б. С. Сафаралиев, М. Р. Холов. – Душанбе, 2022. – С.369-378.

[20-А]. Нодирзода, С. Заминаҳои пайдоиш ва таҳаввули назария ва амалияи библиографияи тоҷик [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 5 / Мураттибон С. Нодирзода, М. Баёнов; Муҳаррирон С. Пиров, О.Титова. – Душанбе, 2022. – С. 42-73.

[21-А]. Нодирзода, С. Дастовардҳои библиографияи тоҷик дар даври Истиқлол [Матн] // Библиографишиносӣ ва китобшиносӣ дар Тоҷикистон: Маҷмӯаи мақолаҳо. – китоби 6 / Мураттибон С. Нодирзода, М. Баёнов; Муҳаррирон М.Ҷураев, О.Титова. – Душанбе, 2023. – С. 18-26.

[22-А]. Нодирзода, С. Саҳми Хонаи китобҳои Тоҷикистон дар рушди библиографияи умумитарҷеӣ тоҷик [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2023. – №4. – С. 94-106.

[23-А]. Нодирзода, С. Инъикоси адабиёти бачагона дар дастурҳои библиографии МД «АМ СБРСК – Хонаи китоби Тоҷикистон» [Матн] // Аниси кунҷи танҳои китоб аст: маводи илмӣ-методӣ барои созмондихандагони «Фестивали ҷумҳуриявӣ ҳафтаи китоби қудакону наврасони Тоҷикистон» / А. Саторова, Г. Азизова. – Душанбе, 2024. – С.106-114.

[24-А]. Нодирзода, С. Рақамигардонӣ ва бунёди бойгонии электронии нусхаҳои ҳатмии ватанӣ дар Хонаи китоби Тоҷикистон [Матн] / С. Нодирзода // Паёми Китобхонаи миллӣ. – 2024. – № 1 (5). – С. 42-50.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Нодирзода Сайзароб Сайалӣ дар мавзуи «Таҳаввул ва рушди равандҳои библиографияи тоҷик дар замони шуравӣ (1960-1990): дастовардҳо ва мушкилот» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси 6D091000 – Кори китобдорӣ (6D091001 – Китобхонашиносӣ, библиографишиносӣ ва китобшиносӣ)

Дар муқаддима мубраммияти мавзуи таҳқиқот асоснок гардида, дараҷаи омӯзиши масъала тавзеҳ дода шуда, мақсаду вазифаҳо, объекту предмет, фарзия, асосҳои назариявӣю методологии таҳқиқот, навлонӣ, муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва аҳаммияти назариявӣю амалии диссертатсия муайяну мушаххас карда шудааст.

Дар боби якум заминаҳои пайдоиш, таҳаввул ва рушди назарияи библиографияи тоҷик дар солҳои 1960-1990 ва самтҳои афзалиятноки рушди библиографишиносии тоҷик баррасӣ гардидааст. Ҳамзамон, дар ин боб раванди шаклгирӣ ва марҳилаҳои инкишофи библиографияи давлатӣ, мақсаду вазифа ва самтҳои асосии Палатаи давлатии китобҳои ҶШСТ Тоҷикистон ҳамчун маркази библиографияи давлатӣ дар ҷамъоварию бақайдгирӣ, коркарду таҳқиқ, ҳифзу нигоҳдорӣ, гурӯҳбандиву феҳристнигорӣ ва таҳияву интишори дастурҳои библиографии ҷорӣ ва тарҷеъӣ, таҳқиқу таҳлил шудааст.

Дар боби дуҷуми диссертатсия равандҳои таҳаввул ва рушди библиографияи илмӣ-ёрирасон ва библиографияи тавсиявӣю тоҷик дар солҳои 1960-1990 мавриди омӯзиш қарор гирифта, масъалаҳои марбут ба услуби тартибдиҳии дастурҳои библиографияи илмӣ-ёрирасон ва саҳми марказҳои библиографӣ дар таҳияву интишори силсилаи дастурҳои библиографияи тавсиявӣ, таҳқиқ шудааст. Зикр шудааст, ки библиографияи илмӣ-ёрирасон дар баробари мусоидат кардан дар ҷамъовариву коркард, гурӯҳбандиву бо таври шоиста пешниҳод намудани ахбори библиографӣ барои анҷом додани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва касбӣ-истеҳсолӣ, боз дастрасии ҳадалимкони мутахассисон ва олимони соҳаҳои мухталифи илмро бо иттилооти зарурии библиографӣ саривақт таъмин менамояд.

Дар хулоса, ҳар як боби диссертатсия мавриди таҳқиқ ва натиҷагирӣ карда шуда, тавсияҳо чиҳати истифодаи амалии натиҷаҳои бадастомада ва омӯзиши минбаъдаи самтҳои афзалиятноки мавзуи таҳқиқоти пешниҳод гардидаанд.

Калидвожаҳо: назария ва амалии библиографияи тоҷик, заминаҳои пайдоиш, таҳаввул ва рушди библиография, Палатаи давлатии китобҳои РСС Тоҷикистон, рушди библиография дар солҳои 1960-1990, библиографияи давлатӣ, библиографияи илмӣ-ёрирасон, библиографияи тавсиявӣ, библиографияи ҷорӣ, библиографияи тарҷеъӣ, марказҳои библиографӣ, нишондиҳандаи библиографӣ, китобномаи шарҳиҳолӣ, китобхона.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Нодирзода Сайзароба Сайали на тему «Трансформация и развитие процессов таджикской библиографии в советский период (1960-1990 гг.): достижения и проблемы» на соискание учёной степени доктора философии (PhD) доктора по специальности 6D091000 – Библиотечное дело (6D091001 – Библиотековедение, библиографоведение и книговедение)

Во введении обосновывается актуальность темы исследования, поясняется степень изученности проблемы, цели и задачи, объект и предмет, гипотеза, теоретические и методологические основы исследования, новизна, положения, выносимые на защиту, определены и конкретизированы теоретическая и практическая значимость диссертации.

В первой главе обсуждаются основы зарождения, трансформации и развития теории таджикской библиографии в 1960-1990 годы и приоритетные направления развития таджикского библиографоведения. Также, в данной главе рассмотрены и проанализированы процесс становления и этапы развития государственной библиографии, цели, задачи и основные направления деятельности Государственной книжной палаты Таджикской ССР как центра государственной библиографии по сбору, регистрации, обработке и исследованию, защиты и хранения, группировки и каталогизации, а также подготовке и издании текущих и ретроспективных библиографических пособий.

Во второй главе диссертации изучены периоды трансформации и развития таджикской научно-вспомогательной и рекомендательной библиографии в 1960-1990 годах и вопросы, связанные с методикой составления научно-вспомогательных библиографических пособий и вкладом библиографических центров в подготовку и издание серии рекомендательных библиографических пособий. Отмечено, что научно-вспомогательная библиография, помимо оказания услуг по сбору и обработке, группировке и достойном представлении библиографической информации для выполнения научно-исследовательской и профессионально-производственной работы, также обеспечивает специалистов и учёных различных областей науки своевременным доступом к необходимой библиографической информации.

В заключении подведены итоги по каждой главе исследуемой темы, даны рекомендации по практическому применению полученных результатов и дальнейшему изучению приоритетных направлений темы исследования.

Ключевые слова: теория и практика таджикской библиографии, основы зарождения трансформация и развитие библиографии, Государственная книжная палата Таджикской ССР, развитие библиографии в 1960-1990 годы, государственная библиография, научно-вспомогательная библиография, рекомендательная библиография, текущая библиография, ретроспективная библиография, библиографические центры, библиографический указатель, биобиблиография, библиотека.

ANNOTATION

to the abstract of the dissertation of Nodirzoda Sayzarob Sayali on theme "Transformation and development of the processes of Tajik bibliography in the soviet period (1960-1990): achievements and problems" for the submitted scientific degree of doctor of philosophy (PhD) - doctor of Science in 6D091000 – Library Science (6D091001 – Library Science, Bibliography and Book Science

The introduction substantiates the relevance of the research theme, explains the level of learn of the problem, goals and objectives, objects and subjects, hypothesis, theoretical and methodological foundations of the research, novelty, provisions submitted for defense and specifies the theoretical and practical significance of the dissertation.

At the first chapter discussed the foundations of the origin, development and transformation of the theory of Tajik bibliography in the 1960-1990th and the priority areas for the development of Tajik bibliographic studies. At the same time, this chapter examines and analyzes the process of formation and stages of development of state bibliography, the goals, objectives and main areas of activity of the State book chamber of SSR Tajikistan as a center of state bibliography for collection and registration, processing and research, protection and storage, grouping and cataloging, as well as the preparation and publication of current and retrospective bibliographic manuals.

At the second chapter of the dissertation researched the periods of development of Tajik scientific auxiliary bibliography and recommended bibliography in the 1960-1990th and issues related to the methodology of compiling scientific auxiliary bibliographic manuals and the contribution of bibliographic centers to the preparation and publication of a series of recommended bibliographic manuals. It is noted, that scientific auxiliary bibliography, in addition to providing services in collecting and processing, grouping and adequately presenting bibliographic information for the performance of scientific research and professional production work, also provides specialists and scientists in various fields of science with timely access to the necessary bibliographic information.

In conclusion, the results of each chapter of the topic under study are summarized, recommendations are given for the practical application of the results obtained and further study of the priority areas of the research topic.

Keywords: theory and practice of Tajik bibliography, origins, formation and transformation of bibliography, State book chamber of Tajikistan, development of bibliography in 1960-1990, state bibliography, scientific auxiliary bibliography, recommended bibliography, current bibliography, retrospective bibliography, bibliographic centers, bibliographic index, bibliography, library.